

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Alena Růžičková

Specifika prarodičovské pěstounské péče

Specifics of grandparent foster care

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala celé mé rodině za podporu při zpracovávání bakalářské práce. Dík patří také PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady. Poděkovat chci také všem respondentům za jejich ochotu se podílet na výzkumném šetření.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 10. srpna 2021

Alena Růžičková

Klíčová slova (česky)

Pěstounská péče, prarodičovství, prarodič, vnouče, rodičovství

Klíčová slova (anglicky):

Foster care, grandparenting, grandparent, grandchild, parenthood

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se zaměřuje na specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce

je popsána pěstounská péče v kontextu náhradní rodinné péče a sociální zabezpečení pěstounské péče. Dále se již soustředí pouze na pěstounskou péči prarodičů, zejména její specifika v porovnání s klasickou pěstounskou péčí, výhodami a nevýhodami tohoto typu péče. Výzkumná část, která je realizována kvalitativní metodou, se zabývá zkušenostmi prarodičů pěstounů, které jsou porovnávány se zkušenostmi dětí, dnes již zletilých, které si pěstounskou péči prarodiče prošly. Tak se budeme snažit zmapovat specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči.

Abstract (in English):

The bachelor thesis is focused on the specific aspects of grandparent's foster care. The thesis is divided into theoretical and practical part. In the theoretical part there is a description of foster care in context of substitute family care and social security of foster care. Further is focused only on grandparent foster care, especially on specifics of this type of foster care in comparison with a classic foster care, advantages and disadvantages of this type of care. The practical part, which is realized by a qualitative method, deals with experiences of grandparents, which are compared with experiences of children, now adults, who have undergone foster care of grandparent. I will try to map the specifics of grandparent's foster care.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	9
1.1 Svěření dítěte do péče jiné osoby.....	9
1.2 Osvojení.....	9
1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	10
1.4 Pěstounská péče.....	11
2 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	13
3 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	15
3.1 Sociální zabezpečení pěstounských rodin.....	15
3.2 Dávky pěstounské péče.....	16
3.2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	16
3.2.2 Odměna pěstouna.....	16
3.2.3 Příspěvek při převzetí dítěte.....	16
3.2.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.....	17
3.2.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče.....	17
3.3 Prarodič pěstounem.....	17
3.3.1 Mezigenerační konflikt.....	19
3.3.2 Možné nevýhody pěstounské péče prarodičů.....	19
3.3.3 Možné výhody pěstounské péče prarodičů.....	20
4 SPECIFIKA PRARODIČOVSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	21
4.1 Finanční nouze.....	21
4.2 Izolace.....	22
4.3 Strach o zdraví.....	23
4.4 Mezigenerační rozdíl.....	23
4.5 Citlivé téma biologických rodičů přijatých dětí.....	24
5 PRAKTICKÁ ČÁST.....	25
5.1 Metodologie výzkumu.....	25

5.1.1	Výzkumný problém, výzkumný cíl, výzkumné otázky	25
5.1.2	Výzkumný přístup a způsob sběru dat	26
5.2	Etika výzkumu a výběr respondentů	28
5.3	Sběr a zpracování dat	29
5.4	Analýza a interpretace dat	31
5.4.1	Otevřené kódování	32
5.4.2	Axiální a selektivní kódování	34
5.5	Výsledky zkoumání v porovnání s teorií	50
5.6	Shrnutí	53
ZÁVĚR		55
ZDROJE		56

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je prarodičovská pěstounská péče a její specifika v porovnání s klasickou pěstounskou péčí. Problematika náhradní rodinné péče je u nás velkým tématem, zejména pro velký počet umístěných dětí v ústavní výchově a snahu o umístování dětí především do rodinné péče. Příbuzenská pěstounská péče je v České republice nejčastějším typem pěstounské péče a právě prarodiče jsou nejpočetnější zastoupenou skupinou.

Ve své práci rozebírám téma náhradní výchovy obecně, kdy podrobněji se zaměřuji právě na náhradní rodinnou péči – jednotlivé druhy a podmínky, za kterých je možný jejich vznik. Hlavním tématem je pěstounská péče. Zmiňuji zde stručnou historii pěstounské péče a dále se soustředím především na pěstounskou péči vykonávanou prarodiči, kde popisuji, čím je právě tato forma specifická oproti ostatním. Dále se snažím přiblížit pozitiva i negativa péče realizované prarodiči.

Pro praktickou část této práce jsem zvolila kvalitativní metodu zkoumání prostřednictvím strukturovaného rozhovoru. Výzkum cílí na specifika prarodičovské pěstounské péče z pohledu obou zainteresovaných stran, tedy jak z pohledu prarodiče pěstouna, tak z pohledu dítěte, které si prošlo tímto typem náhradní výchovy.

1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Nastane-li situace, že dítě nemůže vyrůstat a být vychováno ve vlastní biologické rodině, je třeba vyřešit jeho situaci umístěním do náhradní výchovné péče. Ideálním řešením je náhradní rodinná výchova, která je, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte, vždy upřednostňována před ústavní výchovou. Existují dva typy náhradní výchovy a to náhradní rodinná péče a ústavní péče. Náhradní rodinnou péči rozumíme svěřením dítěte do péče jiné osoby, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenství v případě, že poručník vykonává péči o dítě osobně, osvojení. Problematika náhradní rodinné péče je upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

1.1 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Dítě bude svěřeno do péče jiné osobě v situaci, kdy se o něj nemůže postarat žádný rodič ani poručník. Soud vydá rozhodnutí, které nesmí být v rozporu se zájmy dítěte. Stane-li se pečující osobou příbuzná nebo dítěti blízká osoba, a splňuje-li záruky řádné péče, je soudem upřednostněna před jinou osobou. Rodičům je ponechána rodičovská odpovědnost a zůstávají nadále i zákonnými zástupci.

Poručníkem se může stát osoba, která zaručuje řádnou péči o dítě, musí mít bydliště na území České republiky a se svěřením dítěte do péče musí souhlasit. Příbuzné osoby a osoby blízké jsou upřednostňovány před jinými osobami. Pro úpravu práv a povinností pečující osoby se použijí ustanovení o pěstounské péči ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Vyživovací povinnost náleží rodičům dítěte, výši výživného určí soud. V případě, že vyživovací povinnost nelze určit rodičům nebo jiným příbuzným, není možné svěřit dítě do péče jiné osoby, je nutné svěřit dítě do pěstounské péče, kdy má pěstoun nárok na dávky pěstounské péče. Pokud při svěřením do péče rodič neplatí poručníkovi výživné, může ho poručník sám vymáhat.

1.2 Osvojení

Osvojí-li si osvojitel osvojence, vznikají mezi nimi vztahy jako mezi rodičem a dítětem a mezi příbuznými osvojitele a osvojencem vznikají příbuzenské vztahy. Osvojitelé mají pro výchovu a péči o dítě rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Osvojitel se zapisuje do matriky na místo rodiče na základě rozhodnutí soudu. Osvojitel má povinnost informovat osvojence o tom, že byl osvojen

ve vhodnou dobu, nejpozději do zahájení školní docházky. Dítěti zanikají vztahy k původní rodině. Osvojitel musí být minimálně o 16 let starší než osvojenec. V tomto vztahu nemá nikdo nárok na žádné zvláštní dávky.

Osvojit dítě si může dospělá a svéprávná osoba, která zaručuje svými osobními vlastnostmi, způsobem života i důvody, ze kterých se rozhodla pro osvojení, že bude pro dítě dobrým rodičem.

Dítě je možné si osvojit pouze se souhlasem rodičů dítěte, osob, které mají právo dát souhlas za rodiče, manžela osvojitele, dítěte, pokud dosáhlo 12 let věku. Pokud je dítě mladší 12 let, musí s jeho osvojením souhlasit jeho opatrovník.

Rodič dítěte musí dát souhlas s osobním prohlášením k soudu k osvojení. Matka osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení nejdříve 6 týdnů po porodu. Otec může dát souhlas k osvojení nejdříve po narození dítěte. Souhlas k osvojení je možné odvolat po dobu 3 měsíců ode dne, kdy byl dán. Osvojení není možné zrušit po uplynutí 3 let od rozhodnutí o osvojení. Dochází i k případům osvojení dítěte prarodičem, tato situace ale není tak častá.

1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Do pěstounské péče na přechodnou dobu může být soudem svěřeno dítě na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, po dobu, po jejímž uplynutí může matka dítěte dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat, nebo po dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlas rodičů k osvojení není potřeba. Tyto důvody musí soud přezkoumat každé 3 měsíce, zda stále trvají.

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen „PPPD“) nesmí trvat déle než 1 rok. Výjimkou je pouze situace, kdy do péče stejného pěstouna byl svěřen sourozenec svěřeného dítěte. V tomto případě může PPPD všech sourozenců v dané rodině trvat 1 rok ode dne, kdy do rodiny přišel poslední ze sourozenců. Ve výjimečných případech může být dítě do PPPD svěřeno znovu, čímž bude zásada 1 roku přerušena. Vyživovací povinnost náleží biologickým rodičům dítěte.

1.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče (dále je „PP“) je státem kontrolovaná a zaručená forma náhradní rodinné péče. Obecně ji můžeme rozdělit na dva hlavní typy – pěstounská péče na přechodnou dobu a dlouhodobou PP. Pěstounská péče na dobu přechodnou trvá zpravidla jeden rok, předpokládá se tedy, že překážka, kvůli které nemůže o dítě osobně pečovat některý z rodičů, bude krátkodobějšího charakteru. Existují však důvody, kdy lze tuto dobu prodloužit. Zejména v případech, kdy doba jednoho roku končí, a důvody proč bylo dítě svěřeno do PP, ještě stále nejsou vyřešeny, nepřesouvá se dítě do jiného dočasného prostředí, ale ponechává se u svých pěstounů. Dále pokud jdou do PP na přechodnou dobu sourozenci, avšak v odlišných termínech, počítá se doba jednoho roku vždy ode dne, kdy do PP na přechodnou dobu přijde poslední sourozenec. Vždy je třeba zohlednit nejlepší zájem dítěte (Macela, 2019). Dlouhodobá pěstounská péče končí dovršením 18 let věku svěřeného dítěte. Do pěstounské péče je svěřeno dítě, jehož biologičtí rodiče ani poručník o něj nemohou z nějakého důvodu osobně pečovat. Dítě je umístěno do péče pěstouna do doby než rodiče či poručník vyřeší překážky, které jim brání v péči o své děti. Rodič pak smí u soudu požadovat svěření dětí zpět do své osobní péče. Pěstoun má právo a povinnost o svěřené dítě osobně pečovat. Při péči a výchově o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů, má právo a povinnost rozhodovat pouze o běžných záležitostech dítěte a v těchto záležitostech nakládat s jeho jměním. Je povinen informovat rodiče o důležitých záležitostech, udržovat a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodiči a dalšími příbuznými. Dále je povinen umožnit styk rodičů s dítětem, pokud soud nestanoví jinak. Je-li to třeba, soud může rozšířit práva a povinnosti pěstouna. Pěstoun nemá vyživovací povinnost.

Pěstouni uzavírají dohodu s libovolnou registrovanou organizací zabývající se doprovázením pěstounských rodin. Doprovázející organizace je zde na podporu a pomoc pěstounům v jejich složité, ale velmi důležité roli náhradního rodiče. Ihned po uzavření dohody získá pěstoun svého doprovázejícího pracovníka, se kterým bude řešit cokoli, co bude potřebovat. Obsahem dohody je mimo jiné i závazek pěstounů ke vzdělávání a zvyšování znalostí v rozsahu 24 hodin za rok, povinnost spolupracovat se svým klíčovým pracovníkem, podporovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou, avšak pouze v takové míře, aby byl kontakt s rodinou v zájmu dítěte. Kontakt dětí s biologickými je velmi individuální.

Doprovázející organizace v rámci dohody nabízí pěstounům také pomoc při zajištění péče o dítě, tedy hlídání, a to po dobu 14 dní za kalendářní rok.

Celá problematika pěstounské péče je upravena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku a v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Občanský zákoník upravuje zejména podmínky, za kterých dochází k pěstounské péči a jiné formy péče o dítě, dále pak rodinné vztahy, práva a povinnosti pěstounů, biologických rodičů a dětí, a hájí nejlepší zájem dítěte (z. č. 89/2012 Sb.). Zákon o sociálně právní ochraně dětí se mimo to soustředí i na proces prostředkování PP, dohodu o výkonu PP, dávky pěstounům, příspěvky, odměnu pěstounům a další (z. č. 359/1999 Sb.) (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

2 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Historie problematiky opuštěných, osiřelých či nechtěných dětí sahá až do starověku. Nejstarším řešením situace těchto dětí byly nalezince, které se ale potýkaly s velkými počty úmrtí dětí, nedostatkem finančních prostředků a nebyly příliš podporovány ani ze strany veřejnosti. Pokud měl ale někdo zájem o osvojení, a později i o pěstounskou péči, byly to právě děti z nalezinců, ze kterých si mohli zájemci „vybírat“. Následníkem nalezinců je ale spíše osvojení. Předchůdcem pěstounské péče za úhradu je zejména institut kojných, jejichž historie sahá také až do starověku a přetrval až do 18. století, do doby osvícenství. Dítě odešlo ke kojné na venkov, kde bylo v její péči v bídných podmínkách po dobu šesti let, kdy nad péčí vykonával dohled nalezinec. Kojné poskytovaly tuto službu za finanční odměnu, ta se však s narůstajícím věkem dítěte snižovala. Pěstounská péče byla ukončena v šesti letech dítěte. Pěstoun si mohl dítě ponechat i nadále, ovšem bez nároku na odměnu (Bubleová, Matějček, 2002).

V Československu byla PP v době první republiky rozdělena na čtyři druhy:

- pěstounská péče „nalezenecká“ pro děti z nalezinců a sirotčinců,
- pěstounská péče řízená a kontrolovaná okresními péčemi o mládež, kdy pracovníci vyhledávali pěstouny podle některých kritérií,
- pěstounská péče v tzv. rodinných koloniích, kdy na malém území (např. několik okolních obcí) sociální pracovníci našli cca 15 – 20 rodin za účelem vytvoření kolonie, kdy rodiny žili na poměrně malém území a bylo jednodušší udržovat nad jejich péčí o děti dohled a poskytovat pomoc,
- pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny – postupně se měnila ve svěřování dětí do péče příbuzných. Tento druh jediný přetrval až do 70. let.

Po druhé světové válce došlo k potlačení dosavadního systému náhradní rodinné péče. Vládnoucí komunismus kladl důraz na kolektivní výchovu praktikovanou ve velkých ústavech. V roce 1950 byla tedy pěstounská péče zrušena, a pokud pěstouni nezvolili možnost adopce svěřených dětí, děti musely být vráceny do dětských domovů.

Snahou o zlepšení nepříznivé situace bylo dosaženo zakotvení přednostního umístění dětí v náhradních rodinách před ústavní výchovou v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. V roce 1973 byl přijat zákon o pěstounské péči (Bubleová, 2000), který během své působnosti prošel několika úpravami a v roce 2000 ho nahradil zákon č. 359/2000 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (Macela, 2019).

3 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Příbuzenská pěstounská péče je jednoznačně nejčastějším typem PP. Nejedná se ale o formu PP definovanou zákonem. Zákon definuje pouze pěstounskou péči na přechodnou dobu a pěstounskou péči, která má v praxi několik typů, z nichž jeden je příbuzenská pěstounská péče.

To, co odlišuje příbuzenskou PP a klasickou PP cizí osoby je nepřipravenost příbuzných pěstounů a také motivace stát se pěstounem. (Hanušová, 2009) Příbuzenští pěstouni dostanou do své péče dítě na základě tzv. předběžného opatření. Jedná se o akutní situaci, kdy soud musí o daném případě rozhodnout do 24 hodin od doručení návrhu z orgánu sociálně právní ochrany dítěte. Potencionální příbuzní pěstouni jsou postaveni před závažné rozhodnutí, zda si dítě vezmou do své péče nebo ne. Jsou tak naprosto oproštěni od přípravného procesu, který „klasičtí“ pěstouni podstupují. Ten zahrnuje kromě všech formálních náležitostí i psychologické testy zájemců, které mají prověřit jejich rodinné vazby a kompetence. U příbuzných pěstounů posuzuje kompetentnost a vhodnost stát se pěstounem soud. Pro své rozhodování si může o potencionálních pěstounech vyžádat různé podklady. Pokud se příbuzný pěstoun rozhodne dítě přijmout do péče, je toto rozhodnutí motivované spíše morální povinností postarat se, než svobodným rozhodnutím být pěstoun (Nadační fond J&T, 2014).

3.1 Sociální zabezpečení pěstounských rodin

Sociální zabezpečení pěstounských rodin upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Sociální zabezpečení je systém státu, jehož cílem je zajistit občanům sociální stabilitu. Stát tak podporuje občany při tzv. sociálních událostech. Dávky by měly zajistit pěstounům základní hmotné zabezpečení dítěte a také vzít v úvahu náročnost pěstounské péče. Podpora je kromě finančních dávek zajištěna i systémem služeb specializovaných pro náhradní rodiny. (Středisko náhradní rodinné péče, 2014)

V případě prarodičů pěstounů platí od 1. 1. 2014 podle zákona o sociálně právní ochraně dítěte to, že prarodič má nárok na odměnu pěstouna pouze v případech hodných zvláštního zřetele. Osoby, které jsou s dítětem příbuzné, mají podle

zákona vyživovací povinnost k dítěti. To ale až v případě, že vyživovací povinnost nemůže být plněna ze strany rodičů dítěte. Takovými případy mohou být vážná nemoc nebo např. studium rodiče, nemluvíme tedy o případech, kdy se rodiče vyhýbají práci atd. (Mikulajová, 2015)

3.2 Dávky pěstounské péče

3.2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží dítěti, které je svěřeno do pěstounské péče. Nárok na tento příspěvek trvá i po dovršení 18 let, maximálně ale do 26 let věku dítěte. Tuto dávku lze nárokovat nejdříve ode dne vykonatelnosti soudního rozhodnutí o svěřením dítěte pečující osobě. Ode dne zletilosti dítěte si může dítě o dávku žádat samo, do té doby žádá o dávky pěstoun. Výše příspěvku je ovlivněna věkem dítěte a mírou jeho závislosti na pomoci pečující osoby. Pokud je dítě v zařízení poskytující plné zaopatření po dobu, kdy je v něm dítě umístěno, příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží.

3.2.2 Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna může uplatnit pečující osoba a osoba v evidenci. Osoba pečující může svůj nárok uplatnit i po dosažení 18 let věku svěřeného dítěte, v případě, že má dítě stále nárok na úhradu potřeb dítěte.

Je-li pečující osobou nebo osobou v evidenci prarodič nebo praprarodič dítěte a pečuje o jedno nebo dvě děti, které nejsou závislé na pomoci jiné osoby ve druhém až čtvrtém stupni závislosti, náleží pěstounům odměna pěstouna ze zákona pouze v případech hodných zvláštního zřetele. Tyto případy je kompetentní posoudit příslušná krajská pobočka Úřadu práce, která je povinna si vyžádat vyjádření od místně příslušné obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

3.2.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte může nárokovat pečující osoba, která převzala dítě do pěstounské péče. Tato dávka náleží nejdříve ode dne vykonatelnosti soudního rozhodnutí o svěřením dítěte do péče pečující osobě. Příspěvek náleží pouze jednou, jedná-li se o totéž dítě. Výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte.

3.2.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Na tento příspěvek má nárok pouze osoba, která je pečující osobou a má v pěstounské péči alespoň tři děti nebo má-li nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o tři děti, a to včetně zletilých, ale nezaopatřených dětí, které pečující osobě zakládají nárok na odměnu pěstouna, v případě že koupila osobní automobil a nepoužívá toto vozidlo pro výdělečnou činnost.

Výše tohoto příspěvku je 70% pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných nákladů na opravu, maximálně však do výše 100 000 Kč.

3.2.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má osoba, která byla v den dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Jedná se o jednorázový příspěvek ve výši 25 000 Kč (Úřad práce ČR, 2021).

3.3 Prarodič pěstounem

Dítě se do péče své babičky nebo dědečka dostane většinou z důvodu patologického životního stylu rodiče, který již vyeskaloval za hranici, kdy už rodič nebyl schopen o dítě dostatečně pečovat nebo nemohl pečovat v důsledku svého chování (např. výkon trestu apod.). Další z častých důvodů byla charakteristika osobnosti rodiče – rodič nebyl schopen pečovat o své dítě z důvodu nízkého věku, nezodpovědnosti, lability, nezájmu o dítě, nezvladatelnosti svého chování (agresivita). Posledním okruhem nejčastějších příčin PP prarodičů jsou nepředvídatelné životní události. Rodič vážně onemocní, zemře, dostane se do tíživé finanční situace a další. Ze zahraničních zdrojů, podle Backhousové a Grahamové (2012), není výjimečným důvodem ani týrání a zneužívání dítěte (Moštková, Sobotková, 2016).

Stane-li se pěstounem dítěte prarodič, nese to svá pozitiva, negativa i rizika. Prarodič si do nově nastalé situace nese odlišné obavy než klasičtí pěstouni. Prarodiči pěstouni se potýkají s nejistotou, zda kvůli vyššímu věku zvládnou péči o dítě, probouzí se v nich pocity viny z nezvládnutí výchovy vlastních dětí a strach, že by mohli znovu ve výchově selhat. Opakováním nevhodné výchovy, kvůli které došlo k selhání jejich potomků v roli rodičů, může taková situace skutečně nastat (Malenovská, 2019). Dalším rizikem je podle Matějčka fakt,

že prarodiče jsou vlivem možné větší míry lásky ke svým vnoučatům často více tolerantní a benevolentní. Podle praktických zkušeností uvádí také skutečnost, že prarodiče pěstouni nejsou tak ochotní jako cizí pěstouni vyhledávat pomoc, případně si říct o radu u odborníků nebo nápomocných organizací (Matějček a kol., 1999).

Jednoznačným pozitivem můžeme označit fakt, že dítě nepřichází do zcela nového a cizího prostředí a neztrácí vazby se svou biologickou rodinou. Proto je PP prarodičů jedním z nejlepších řešení náhradní rodinné péče. Většinou se příbuzní pěstouni s dítětem dobře znají, dítě zná prostředí pěstounů. Zvyky a životní styl není dítěti cizí. Trauma z odchodu od rodičů bývá menší. Ovšem jsou zde i rizika. Například nevhodné intervence ze strany rodičů a jejich negativní zasahování do péče a výchovy dítěte (Matoušek, Pazlarová, 2014). Za další pozitivum můžeme označit fakt, že prarodiče mají již ve většině případů vyřešené své osobní i pracovní povinnosti, jsou ve starobním důchodu, díky čemuž mají dostatek času. Naopak negativem je vyšší věk pečujících a tím i velký věkový rozdíl s dítětem. Stárnutím prarodičů dochází k úbytku sil a přibývá zdravotních obtíží. To je v rozporu s dospíváním dítěte, zejména s obdobím puberty, což je obecně náročnější období pro všechny, i pro děti. Především výchova dětí je v tomto období složitá. To může vyústit v to, že prarodiče na výchovu dětí rezignují a nelpí na dodržování pravidel, nebo naopak začnou být ve výchově příliš přísní. V budoucnosti může vyústit v problém i to, že prarodiče zajistí dítěti pouze základní péči, a nedokáží svému vnoučeti nabídnout další rozvoj, např. probrat s ním následné vzdělávání, podporu při vzdělání nebo mu nabídnout smysluplné trávení volného času. V těchto směrech může být nápomocný sociální pracovník, který se situací rodiny zabývá (Pazlarová, 2016).

Jako důležitou otázku je nutno vnímat také problematiku rolí ve vztahu k výchově dítěte v příbuzenské pěstounské péči. Nejčastěji se děti dostávají do péče prarodičů. Tím, že prarodič dostane do péče svého vnuka/vnučku se jeho (i jiných příbuzných) role mění. Prarodiče se musí vyrovnat s tím, že to, jak vychovávají vnuky a vnučky když jsou jim svěřeny do pěstounské péče, je jiné než jak se chovají ke vnukům a vnučkám, když nejsou v jejich péči a zastávají tak původní roli babičky či dědečka (Štěrbová, 2018). Zatímco na rodičích závisí to, jak své děti vychovávají, jak je připraví na start do života. Měl by své dítě vybavit

zásadami, které sám považuje za dobré, nastavit mu hranice, které pro něj budou v budoucnosti přínosem. Role prarodiče je jiná. Přes to, že každý plní roli babičky či dědečka různě, můžeme obecně říci, že prarodič se snaží být pro své vnouče laskavými, moudrými a shovívavými průvodci životem. Nesou za dítě odpovědnost spíše situační – „dávají pozor, aby se jim něco nestalo“. Pokud se prarodič dostane do situace, kdy přijme do své péče vnouče, dostává se do role rodiče a to může vést ke konfliktu rolí. To pro prarodiče znamená „pozastavit se“ v jiném psychosociálním období než je pro ně přirozené vzhledem k jejich chronologickému věku (Štěrbová, 2018).

3.3.1 Mezigenerační konflikt

V případě, kdy se prarodič stane pěstounem svého vnoučete, je zde zvýšené riziko mezigeneračního konfliktu, a to zejména v důsledku velkého věkového rozdílu. Taková situace může nastat samozřejmě i v běžném vztahu rodič – dítě, nicméně rozdíly ve vnímání, prožívání a názorech mezi prarodiči a vnoučaty mohou být výrazně větší. Domnělá zaujatost jedné generace vůči druhé je vlivem stále rychlejšího technologického, společenského a kulturního vývoje čím dál významnější. Starší generaci se může zdát, že dítě neuznává to, jak oni vnímají morálku a etiku, že se nechová slušně, že zastává jiné hodnoty, má jiná přesvědčení. Naopak mladší generace může vnímat myšlenky starších jako zastaralé a v důsledku toho se může za své příbuzné třeba i stydět, a to zejména v období dospívání. Ne příliš velký přehled o „moderním“ světě a jeho společenských pravidlech, může být původcem táhlého konfliktu. Problém může být i ubývání sil a z toho pramenící únava prarodičů (Jirásková, 2005), (Uhlířová, 2010). Mezigenerační konflikt je jednou z nevýhod tohoto typu pěstounské péče.

3.3.2 Možné nevýhody pěstounské péče prarodičů

V případě prarodičů pěstounů se stává, že jsou méně ochotni vyhledávat odbornou pomoc i přes to, že je to třeba. Prarodiče pěstouni často nepřikládají váhu názorům odborníků a zkušených pěstounů.

U pěstounů prarodičů můžeme také mluvit o zvýšeném riziku extrémního chování vůči biologickým rodičům svěřeného dítěte (Gabriel, Novák, 2008). Prarodiče často chtějí chránit své vnouče před jeho rodiči, proto se snaží zabránit jakémukoliv kontaktu dítěte s rodičem, i přes to, že by kontakt mohl být pro dítě prospěšný (Valihračová, 2008).

Nežádoucí je i extrémně pozitivní vztah prarodičů k rodičům svěřeného dítěte. Může se jednat o bezmezné omlouvání prohřešků rodičů, zlehčování problémů, nedostatečné kritika, přehlížení negativního vlivu rodičů na dítě. Dítě je tak pod tlakem prarodičů nuceno chovat se ke svým biologickým rodičům vstřícně a projevovat náklonnost, což může v dítěti naopak rozvíjet pocity viny a odcizení (Gabriel, Novák, 2008).

Prarodiče mohou mít nedostatečné rodičovské kompetence, mohou opakovat chyby, kterých se dopustili při výchově svých dětí, neudrží krok se současnými moderními trendy společnosti, ale ani s rychlým vývojem moderních technologií. Vnouče se tak prarodiči vzdaluje.

Rizikový je také přístup prarodiče ochránce, kdy prarodič dítěti posluhuje a nevedou ho tak k samostatnosti, zodpovědnosti za své povinnosti, k práci a péči o druhé (Gargulová, 2016).

3.3.3 Možné výhody pěstounské péče prarodičů

Jednoznačným pozitivem prarodičovské pěstounské péče je fakt, že dítě zůstane ve své rodině. Má větší šanci na to, že zůstane ve svém sociálním prostředí v kontaktu s lidmi, které zná. Pro dítě je také důležité zachování rodinných rituálů i např. domácí mazlíčci. Přínosem pro dítě je, že prarodič většinou zná jeho minulost. Ví, z jaké rodiny pochází, zná rodinné tradice, má přehled o rodinné anamnéze, o rodinných vztazích, ví, zda má rodina nějaké specifické problémy atd. Případné zdravotní nebo jiné problémy dítěte se dají zachytit dříve (Gargulová, 2016).

Prarodičovská pěstounská péče je přínosem i pro samotné prarodiče. Díky péči o dítě se musí prarodič účastnit různých sportovních a volnočasových aktivit s dětmi, vrací se ke školním povinnostem, snaží se zapojit se do života vnoučete. Jejich život se stává aktivnější, pestřejší, aktivně tráví čas. Mění se jejich životní náplň a můžeme říci, že po duševní stránce se cítí být mladší (Uhlířová, 2010).

4 SPECIFIKA PRARODIČOVSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Kromě toho, že příbuzenští pěstouni neprocházejí procesem zprostředkování je tento typ pěstounské péče charakteristický také tím, že příbuzný pěstoun má velmi omezenou možnost volby. Potřeba, aby se ujali péče o dítě, vpadne do jejich života náhle, ze dne na den. Byli zastiženi situací bez jakéhokoliv plánování, bez přípravy, aniž by chtěli další dítě vychovávat. Cítí ale velkou morální povinnost se o příbuzné dítě v nouzi postarat, a přijetí dítěte považují jako svou povinnost. Přijetím dítěte dochází k významné a neplánované změně života prarodiče nebo jiného příbuzného – vlivem nové situace jsou nuceni např. k ukončení nebo přerušování své pracovní kariéry, změnit bydliště, upustit od svých koníčků apod. Kvůli časovému tlaku, který na ně v dané situaci působí, musí rozhodovat na základě neúplných informací, nemají představu o tom, co jim do života pěstounská péče přinese. Specifikem je také příbuzenská vazba k dítěti i k jeho rodičům, která může být zdrojem problémů, např. konflikt rolí. Příbuzenský vztah ve velké míře ovlivňuje vztahy mezi pěstounem a rodiči dítěte, vztahy jsou více emocionální (SocioFactor, s. r. o., 2021). Dalšími specifiky, uvedených ve Sborníku příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče, vydaným ministerstvem práce a sociálních věcí, jsou finanční nouze, izolace, obavy o zdraví, mezigenerační rozdíl a citlivé téma biologických rodičů přijatých dětí (Právo na dětství, 2015).

4.1 Finanční nouze

Děti se do PP příbuzných, prarodičů nejčastěji, dostávají většinou náhle a neočekávaně, bez možnosti se na novou situaci připravit. V některých případech, kdy příbuzní původní rodině dlouhodobě pomáhali (např. brali si děti, když to bylo třeba, nebo přispívali rodičům finančně atd.), je rozhodnutí, že budou dítě vychovávat sami a svěřením do pěstounské péče pro dítě to nejlepší. V obou případech je ale jedno společné. Je to fakt, že příbuzní pěstouni nejsou, co se jejich nové role týká, nijak seznámeni se svými právy a možnostmi. Pokud se jich neujme zkušená sociální pracovnice, která je celou situací provede +a vysvětlí jim co dělat, na koho se obrátit pro pomoc, o jaké dávky pěstounské péče si mohou zažádat apod., neví co si počít.

Takto se může nová rodina dostat do finanční tísně, protože důchod prarodiče většinou není dostatečný na financování všech potřeb dětí. Prarodiče se postupně

zorientují v nové situaci a seznámí se se svými možnostmi a právy a časem začnou využívat příspěvky státu a podporu ze strany neziskových organizací, přesto se ale mohou potýkat s finančními těžkostmi, které ještě umocňují trauma z prožívané situace.

Možnými východisky z tíživé finanční situace může být uplatnění nároku na odměnu pěstouna a další dávky pěstounské péče. Dále po uzavření dohody o výkonu pěstounské péče mohou získat příspěvek na odlehčující pobyty a další program a aktivity, které jsou zahrnuty v individuálním plánu ochrany dítěte. Dále si mohou prarodiče pěstouni zažádat o finanční dar nadační fondy, které tuto cílovou skupinu podporují. Umožňuje-li to zdravotní stav prarodiče, může si přivydělávat brigádně, stejně tak si může přivydělat vnouče, je-li starší 15 let.

4.2 Izolace

Vlivem nepříznivé finanční situace může docházet k izolaci rodiny, jelikož se prarodič stydí přiznat svou situaci. Nepomůže-li širší rodina, dokáže prarodič dětem zabezpečit pouze základní potřeby bez dalších aktivit. Izolace rodiny nemusí nutně pramenit pouze z nepříznivé finanční situace, mají na ni vliv i jiné životní aspekty. Může se jednat např. o věkovou izolaci, kdy prarodič či jiný starší pečující příbuzný dosud s dětmi nežili a již vedli naprosto jiný způsob života odpovídající jejich věku. Najednou se stali znovu rodiči a jsou nuceni zastávat roli, která již neodpovídá jejich věku a která je může psychicky i fyzicky vyčerpávat. Prarodič se ostýchá najít si někoho s podobnými problémy, se kým by se mohl o své problémy podělit a poradit si. A proto pokud se mu nedostane od někoho pomoci, ocitají se v sociální izolaci. Tato situace má vliv i na děti v jejich péči. Dítě se cítí v porovnání s vrstevníky jiné, méněhodnotné z důvodu vyrůstání v nestandardní rodině, často kvůli horší finanční situaci a tedy nižšímu životnímu standardu, někdy také kvůli úzkostnější výchově prarodiče bývá terčem posměchu.

Přínosem v této může být vzájemné setkávání prarodičů pěstounů (např. svépomocné skupiny, kluby, vzdělávací pobyty apod.). Klíčový pracovník rodiny by měl být nápomocný ve zprostředkování těchto aktivit jak pro prarodiče, tak pro děti. Zároveň by měl být schopen o tomto tématu hovořit s oběma stranami (s dítětem i prarodičem). Je-li to možné, měli by se prarodiče snažit

neztratit kontakt se svými přáteli z doby, než měli v péči svá s vnoučata. Ti mohou také být zdrojem pomoci.

4.3 Strach o zdraví

Obavy ze zdravotního stavu v pokročilém věku sužuje nejen prarodiče pěstouny, ale i děti, které jsou v jejich péči. Prarodiče tíží obava, zda zvládne dovést své vnouče do doby, kdy se o sebe dokáže samo postarat. Tyto obavy často zhorší jejich zdraví, což opět posílí ty samé obavy a vznikne tak začarovaný kruh. Prarodiče se snaží zaopatřit svá vnoučata do budoucna a často spoléhají na své další biologické děti. Mnohdy se ale neseťkávají s jejich pochopením a dochází tak k rozepřím v rámci širší rodiny. Děti v péči svých prarodičů se také bojí o zdraví svých prarodičů. Mimo to je trápí také otázka „Co se mnou bude, až babička/děda nebude?“. Obávají se ztráty a nejistoty v budoucnosti.

Je žádoucí, aby prarodiče své zdraví nepodceňovali ani nepřeceňovali. V případě, že mají podezření na závažnější zdravotní problém, by měli podstoupit potřebná vyšetření. Je možné využít odlehčovací služby, kdy se v době vyšetření o dítě postará vyškolený pracovník. V případě vážných zdravotních komplikací je vhodné s dítětem mluvit upřímně a přiměřeně jeho věku. Nápomocni mohou být klíčový pracovník rodiny, případně terapeut.

4.4 Mezigenerační rozdíl

Z důvodu velkého věkového rozdílu dochází ve vztahu prarodič – vnouče k řadě obtíží. V mladším věku vnoučat je nejčastějším problémem to, že se prarodič nedokáže vnoučeti dostatečně věnovat. Obzvláště pokud má prarodič v péči více vnoučat. Nestačí na ně již fyzicky, finančně, případně je nechápu. Tyto generační rozdíly graduji v období puberty a dospívání.

Řešením může být udržování kontaktu s dalšími rodinami pro objektivní zhodnocení nároků prarodičů vůči svěřeným vnoučatům a zachování kontaktu s okolním „generačně mladším“ světem. To umožní prarodiči získat informace o současných trendech jako například co a proč po dětech vyžadovat, co nabízí počítačový svět, jeho rizika a přínos, jak se děti oblékají, jaké jsou jejich zájmy apod. Klíčový pracovník rodiny může názory prarodičů korigovat, potvrzovat nebo mezigeneračně zprostředkovat. Přínosným je také vzdělávání pěstounů.

4.5 Citlivé téma biologických rodičů přijatých dětí

V tomto směru je situace příbuzných pěstounů velmi specifická oproti klasickým pěstounům. Běžní pěstouni řeší pouze rozhodnutí za dítě, k jeho biologickým rodičům nemají žádný vztah a často je ani neznají. Z toho důvodu je pro ně někdy jednodušší navázat kontakt s biologickými rodiči dítěte, pokud si to dítě přeje, nebo naopak nenavázat, pokud to pro dítě není dobré.

V případě příbuzných pěstounů je situace naprosto odlišná. Otázka vlastního rodiče svěřeného dítěte se prarodiče velmi dotýká. Zasahuje do společných vzpomínek, zážitků a často naráží na negativní postoj prarodiče. Vnitřně se kontakt dítěte s biologickým rodičem dotýká prarodiče stejně jako dítěte.

Prarodičům může být oporou klíčový pracovník rodiny, případně terapeut. Dále sdílení svých pocitů a těžkostí, které prarodič prožívá s dalšími prarodiči pěstouny. Důležité je nastavení pravidel pro styk dítěte se svým rodičem, kdy klíčovou roli mají právě prarodič pěstoun, klíčový pracovník, pracovník OSPOD, biologický rodič. Všichni by měli jednat tak, aby byl zachován nejlepší zájem a přání dítěte, aby setkání bylo bezpečné a brát ohled na věk dítěte (Uhlířová a kol., 2010).

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Metodologie výzkumu

V teoretické části práce jsem se zaměřila zejména na specifika, výhody a nevýhody pěstounské péče vykonávané prarodiči, jakožto nejčastější formy pěstounské péče v České republice. V praktické části se budu zabývat tím, jak celou situaci, která nastává často velmi náhle, vnímají prarodiče pěstouni, ale také na zkušenosti dětí, které si touto formou pěstounské péče prošly. Prvním krokem je vymezení výzkumného problému, dále pak vymezení účelu výzkumu a stanovení výzkumné otázky. Pro praktickou část jsem zvolila kvalitativní přístup. V rámci metodologie výzkumu popíši také výběr respondentů účastnících se výzkumu, způsob zpracování a analýzu dat.

5.1.1 Výzkumný problém, výzkumný cíl, výzkumné otázky

Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči je v současné době nepříliš prozkoumaná.

Prostřednictvím tohoto výzkumu se budu snažit nahlédnout do problematiky prarodičovské pěstounské péče a porovnat zkušenosti prarodičů pěstounů se zkušenostmi dětí, které si prošly pěstounskou péčí prarodiče. Cíl výzkumu má formulovat jasný záměr výzkumníka, tak aby byl schopen odpovědět na výzkumnou otázku (Zháněl, Hellebrandt, Sebera, 2014). Cílem výzkumu bude tedy zmapovat zkušenosti prarodičů pěstounů i dětí s procesem prarodičovské pěstounské péče.

Jednotlivými okruhy rozhovorů bude zjišťováno, jak se prarodiče stavěli k náhlé situaci, jak se potýkali s novou rolí a jak celá situace ovlivnila jejich životy, jaké vztahy mají se svými dětmi, tedy rodiči svých vnoučat, a zhodnocení celého procesu. Dále bude zjišťován i pohled na tuto situaci ze strany dětí, které si tímto prošly. Zaměřím se na to, jak probíhalo seznámení a vypořádání se s novou situací, jak se vyvíjel vztah s prarodičem, jak pěstounská péče ovlivnila život dítěte, jaký byl vztah s biologickými rodiči dítěte a opět zhodnocení procesu.

Výzkumná otázka vymezuje, za jakým účelem je výzkum realizován, výzkumník na ně během svého zkoumání hledá odpovědi

Hlavní výzkumnou otázkou bude: „*Jaká jsou specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči?*“

Dílčí výzkumné otázky zní:

1. *Jak vnímají svou situaci prarodiče pěstouni?*
2. *Jak vnímaly svou situaci děti v pěstounské péči prarodiče?*

5.1.2 Výzkumný přístup a způsob sběru dat

S ohledem na typ výzkumných otázek jsem zvolila kvalitativní design výzkumu. Kvalitativní výzkum je proces založený na různých metodologických tradicích zkoumání určité lidské nebo sociální problematiky (Creswell in Hendl, 1998).

Kvalitativní výzkum je charakteristický tím, že je prováděn prostřednictvím delšího

a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací člověka, případně skupiny lidí. Jedná se většinou o běžné situace, které reflektují všednost určitých jedinců, skupin nebo např. organizací. Výzkumník se pokouší získat vhled do zkoumané problematiky,

snaží se pochopit kontext a pravidla, která v dané oblasti fungují. Hlavním úkolem kvalitativního výzkumu je vysvětlit, jak se lidé v určitém prostředí a situacích snaží pochopit danou situaci – co se děje, proč se to děje, proč jednají tak jak jednají a jak organizují své každodenní aktivity. Výzkumník ve snaze objasnit danou problematiku vytváří podrobný popis svého pozorování a svých záznamů, a snaží se nevynechat nic, co by mohlo být nápomocné pro ujasnění situace (Hendl, 2005).

Jelikož má tento výzkum kvalitativní design, byl metodou sběru dat zvolen polostrukturovaný rozhovor neboli rozhovor pomocí návodu. Tato technika představuje seznam tématických otázek, které je potřeba během rozhovoru probrat. Výzkumníkovi zůstává volnost při formulování otázek podle situace. Pro tento typ rozhovoru je vhodné uspořádat okruhy zájmu do příhodného pořadí, důležitá je také formulace otázek. Výzkumník se může v průběhu rozhovoru doptávat na vhodné prohlubující a sondážní otázky, které vyplynou (Hendl, 2005).

Náš výzkum se sestává ze dvou částí, a to z části zaměřené na zkušenosti prarodičů pěstounů a z části zaměřené na zkušenosti mladých dospělých, kteří si v

minulosti prošli pěstounskou péčí u svého prarodiče. Obou skupin respondentů jsem se záměrně dotazovala na analogické otázky, za účelem následného porovnání pohledu respondentů na danou situaci.

Pro skupinu prarodičů byl vytvořen tento rámcový návod rozhovoru:

1. Co se stalo, že bylo potřeba se postarat o vnoučata?
2. Co Vás vedlo k tomu, že jste se rozhodl/a stát se pěstounem Vašeho vnoučete/vnoučat?
3. O čem jste přemýšlel/a, co se Vám honilo hlavou, když jste se rozhodl/a že přijmete Vaše vnouče/vnoučata do PP? Jaké obavy jste z toho měl/a?
4. Co se změnilo, když se k Vám vnouče nastěhovalo?
5. Jak se změnil Váš život, když jste se stal/a pěstounem Vašeho vnoučete? Co to obnášelo?
6. Co Vám přišlo na výchově, na péči o vnouče nejtěžší? Co jste naopak zvládal/a bez problému?
  - a. Je něco s čím jste měl/a potíže? Na koho jste se obraceli, když jste měli nějaký problém? Kdo Vám pomáhal? Je něco, co Vás překvapilo, zaskočilo?
7. Jaký byl kontakt Vašeho vnoučete s biologickými rodiči?
  - a. Jaký vztah máte Vy se svými dětmi/s rodiči vnoučete?
  - b. Jaký je Váš postoj k tomu, že se Vaše vnoučata vídají s rodiči??
8. Jak se změnil váš vztah s vnoučetem a celá situace po dovršení zletilosti Vašeho vnoučete?
9. Jak se na celý proces, kdy jste měl/a v péči své vnouče/vnoučata díváte zpětně? Jak to hodnotíte?

Pro skupinu mladých dospělých byl vytvořen tento model rámcového návodu rozhovoru:

1. Jak jsi vnímal/a že budeš v péči prarodiče?
2. Jak ses o tom dozvěděl/a? Kdo ti o tom řekl?
3. Jak probíhal celý proces tvého stěhování k prarodiči? Co pro Tebe bylo během toho všeho nejnáročnější?
4. Jaký vztah jsi měl/a s prarodičem než jsi přišel/šla do PP? Změnil se nějak Váš vztah v průběhu PP?

5. Jak se změnil tvůj život tím, že jsi byl/a v péči prarodiče?
6. Bylo něco, v čem jste si s prarodičem nerozuměli? A naopak v čem jste si byli oporou, co jste na sobě navzájem oceňovali?
7. Jaký byl tvůj kontakt s rodiči?
  - a. Byl nějaký?
  - b. Kdo ho inicioval?
  - c. Co to pro Tebe znamenalo?
8. Co se změnilo po tom, co jsi dosáhl/a zletilosti, tedy po ukončení PP?
9. Jak se na celý proces, pobyt u svého prarodiče zpětně díváš? Jak to hodnotíš?

5.2 Etika výzkumu a výběr respondentů

Pro dodržování etických pravidel existuje několik standardů a doporučení. Mezi základní zásady etického jednání při výzkumu patří zejména získání poučeného informovaného souhlasu, aktivní nebo pasivní souhlas, odpovídající přístup k nezletilým, svoboda odmítnutí účasti, anonymita a další (Hendl, 2005).

Během výzkumu bylo zachováno soukromí a anonymita všech respondentů, která je zajištěna zejména pouhým symbolickým označením respondentů, dále pak změnou veškerých údajů (např. města zmíněna během rozhovorů, názvy organizací atd.), které by mohly vést k odhalení identity respondentů. S anonymizací všech získaných informací byli obeznámeni i všichni respondenti.

Každý respondent byl seznámen s tématem výzkumu, dále byl pak informován o dobrovolnosti účasti ve výzkumu, jeho možnosti neodpovědět na jakoukoliv z otázek, případně o ukončení rozhovoru. Zúčastnění respondenti byli seznámeni s tím, že je rozhovor zaznamenáván na diktafon za účelem dalšího zpracování získaných informací, s čímž všichni zúčastnění souhlasili.

Pro tento výzkum jsem zvolila záměrný výběr respondentů. Jedná se o metodu, kdy výzkumník vyhledává konkrétní respondenty, kteří splňují specifické vlastnosti, které jsou kritériem pro jejich výběr. Výzkumník vybírá tedy pouze ty jedince, kteří splňují stanovené vlastnosti a kteří jsou ochotni se do výzkumu zapojit (Hendl, 2005). Někteří z našich respondentů, byli osloveni na doporučení již zúčastněných respondentů, tedy se při výběru výzkumného vzorku využila i metoda sněhové koule, tzv. „snowball“.

Pro můj výzkum bylo stanoveno toto kritérium při výběru respondentů prarodičů pěstounů:

- Prarodiče, kteří mají nebo měli v pěstounské péči alespoň jedno své biologické vnouče.

Při výběru respondentů mladých dospělých bylo stanoveno toto kritérium:

- Jedinci, kteří jsou již zletilí a v minulosti si prošli pěstounskou péčí svého prarodiče.

5.3 Sběr a zpracování dat

Prvotním zdrojem několika respondentů ze skupiny prarodičů pěstounů i ze skupiny dětí – dnes již mladých dospělých, byl osobní kontakt s respondenty. Prostřednictvím těchto oslovených respondentů, jsem pomocí metody sněhové koule oslovila ještě několik dalších jedinců, kteří odpovídali stanoveným kritériím. Pěstouni byli oslovováni především telefonicky, pouze jeden z rozhovorů proběhl osobně. Respondenti ze skupiny mladých dospělých byli oslovováni prostřednictvím sociálních sítí. Samotné rozhovory probíhaly některé osobně a některé po telefonu. Dohromady jsem pro svůj výzkum oslovila 10 respondentů, z každé skupiny 5.

Všichni zúčastnění byli seznámeni s tím, že je rozhovor nahráván a byli informováni

o možnosti neodpovědět na jakoukoliv z otázek a také o možnosti kdykoliv ukončit rozhovor. Respondenti byli také ujištěni, že veškeré sdělené informace, podle kterých by mohli být dohledatelní, budou pozměněny.

Každý rozhovor byl přepsán do písemné podoby, kdy jsem pak v každém rozhovoru vyhledávala stěžejní informace, které odpovídaly na vytvořené tématické okruhy.

Pro skupinu prarodičů pěstounů to byly tyto okruhy:

- Jak se prarodiče stavěli k náhlé situaci?
- Jak se vyrovnávali s novou rolí?
- Jak celá situace ovlivnila jejich životy?
- Jaké obtíže měli při péči o vnouče a v čem si byli navzájem oporou?

- Jaké vztahy mají se svými dětmi, tedy rodiči svých vnoučat?
- Jak se změnila situace po ukončení PP?
- Jak hodnotí celý proces?

Pro skupinu mladých dospělých to byly obdobné okruhy:

- Jak proběhlo seznámení s novou situací?
- Jak se vyrovnávali s novou situací?
- Jak pěstounská péče ovlivnila život dítěte?
- Jak se vyvíjel vztah s prarodičem?
- Jaký byl vztah s biologickými rodiči?
- Jak se změnila situace po ukončení PP?
- Jak hodnotí celý proces?

Ve skupině prarodičů pěstounů se výzkumu účastnili výhradně babičky. Respondentky byly různého věku v rozmezí od 51 let do 77 let. V pěstounské péči měly vždy maximálně dvě děti. Věk, ve kterém dítě přijaly do péče, byl různý, od narození až do věku 15 let. Vzdělání pěstounek se různilo, ale ne nijak výrazně, jednalo se o skupinu pěstounek se středním odborným vzděláním s maturitou a bez maturity. Tabulka s charakteristikami respondentů z této skupiny níže.

Prarodiče	Pohlaví	Věk	Počet dětí v péči	Vzdělání
B1	Žena	77 let	2 děti	Střední odborné s maturitou
B2	Žena	68 let	1 dítě	Střední odborné bez maturity
B3	Žena	54 let	2 děti	Střední odborné s maturitou
B4	Žena	68 let	1dítě	Střední odborné bez maturity
B5	Žena	51 let	2 děti	Střední odborné s maturitou

Tabulka č. 1: Charakteristika respondentů ze skupiny pěstounů (Vlastní výzkum, 2021)

Ve skupině mladých dospělých se výzkumu účastnili i muži i ženy ve věkovém rozmezí od 18 do 25 let. Do pěstounské péče přišli v různém věku, nejdříve ve 3 letech, nejpozději v 15 letech. Vzdělání těchto respondentů je také různé – od základního až po vysokoškolské. Tabulka s charakteristikami respondentů této skupiny níže.

Mladí dospělí	Pohlaví	Věk	Věk příchodu do PP	Vzdělání	Povolání
D1	muž	22 let	15 let	Základní	Dojič krav
D2	muž	25 let	3 roky	Vysokoškolské	Student
D3	muž	18 let	11 let	Základní	Obsluha v restauraci
D4	žena	23 let	8 let	Středoškolské	Student VŠ (Pečovatelka v terénu)
D5	žena	20 let	8 let	Středoškolské	Student VŠ (Asistentka prodeje)

Tabulka č. 2: Charakteristika respondentů ze skupiny mladých dospělých (Vlastní výzkum, 2021)

Respondenti z obou skupin pochází především ze Středočeského kraje, několik z nich je ale i z jiných krajů České republiky, a to hlavně díky získání některých respondentů prostřednictvím „snowball“ metody.

5.4 Analýza a interpretace dat

Pro tento výzkum jsem zvolila metodu zakotvené teorie, která má za cíl vytvoření nové teorie. Zakotvená teorie je návrhem hledání specifické teorie, která má spojitost s vymezenou populací, prostředím nebo dobou (Hendl, 2005).

Značnou výhodou metody zakotvené teorie je její možnost integrovat v rámci kvalitativní analýzy data získávaná různým způsobem a použít tak nejen více odlišných metod sbírání dat, ale zároveň využívat i různé přístupy v samotné analýze (Miovský in Babicová, 2017).

Proces zakotvené teorie je členěn do několika etap. Jako první je sběr dat cílící k teoretické nasycenosti kódů, druhá etapa je kódování získaných materiálů, které cílí k vytvoření základních kategorií, a jako třetí tvoření teorie (Babicová, 2017). V první etapě tedy po provedení všech rozhovorů, které jsem zaznamenala na diktafon, provedeme transkripci, tedy přepis rozhovorů. Existuje několik způsobů transkripce – doslovná, komentovaná, shrnující protokol a selektivní protokol (Hendl, 2005). Pro svůj výzkum jsem zvolila doslovný přepis.

Další etapou je kódování. Kódováním rozumíme rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci (Hendl, 2005). Opět existuje několik

způsobů, jak analyzovaný text kódovat. Jedná se o proceduru otevřeného kódování, axiálního kódování a selektivního kódování. Tyto procedury se nemusí přímo dělit, spíše se navzájem prolínají, výzkumník mezi nimi může volně přecházet dle potřeby (Strauss a Corbinová in Hendl, 2005). Otevřené kódování je prvním průchodem daty, při kterém dochází k lokalizaci témat v textu a přiřazování označení. Odhaluje v datech důležitá témata. Axiální kódování rozkrývá možné osy propojující různé kategorie, hledá další kategorie, které spolu souvisí a zkoumá vztahy mezi různými kategoriemi. Selektivní kódování představuje další etapu přezkoumávání dat a kódů a jejich selektivní zpracování. V průběhu selektivního kódování se výzkumník snaží vyhledat hlavní témata a kategorie, které budou stěžejním bodem vznikající teorie (Hendl, 2005).

5.4.1 Otevřené kódování

Během otevřeného kódování jsem pro obě skupiny vytvořila 7 kategorií – postoj k nové situaci, vyrovnání se s novou situací, vliv na život, zvládání péče pro skupinu prarodičů a vztah k prarodiči pro skupinu mladých dospělých, vztah s biologickými rodiči, situace po skončení pěstounské péče a zhodnocení procesu. V těchto kategoriích jsem rozkryla různé kódy a kategorie jsem následně vzájemně porovnávala. Ke každé kategorii jsem vytvořila pro každou zkoumanou skupinu tabulku, do které jsem zaznamenala kódy. Respondenti ze skupiny prarodičů pěstounů jsou označeni písmenem B a číslem 1 až 5. Respondenti ze skupiny mladých dospělých jsou označeni písmenem D a číslem 1 až 5.

Skupina prarodičů pěstounů	
Kategorie: Postoj k nové situaci	
Snaha uchránit vnouče před ústavní výchovou	B1; B2; B5
Láska k vlastnímu dítěti	B3
Láska k vnoučeti	B4
Kategorie: Vyrovnání se s novou situací	
Zvyk na nově nastalé povinnosti	B2; B1
Odložení plánovaného odpočinku	B1
Využití již získaných zkušeností	B4

Situace nebyla nová	B3; B5
Kategorie: Vliv na život	
Úbytek volného času	B2
Uzpůsobení bytových podmínek	B1; B4
Nové rodinné spory	B3
Vliv na jiného člena domácnosti	B3
Vliv jiné události	B5
Kategorie: Zvládání péče	
Vyšší míra pozornosti	B5
Učení základních návyků	B2
Bezproblémové zvládání péče	B1
Náročnost péče	B3
Způsob chování vnoučete	B4
Kategorie: Vztah s biologickými rodiči	
Vztahy narušené	B4; B5; B2
Vztahy zachovalé	B3
Rodiče vnoučete zemřeli	B1
Kategorie: Situace po PP	
Vztahy s vnoučetem stále stejné	B1
Vztahy se změnily	B2; B4
PP ještě nebyla ukončena	B3; B5
Kategorie: Hodnocení procesu	
Pozitivní	B1; B2; B4
Doposud pozitivní	B3; B5

Tabulka č. 3: Skupina prarodičů pěstounů – kategorie (Vlastní výzkum, 2021)

Skupina mladých dospělých	
Kategorie: Postoj k nové situaci	
Nechápání nové situace	D5
Šok, nemožnost volby	D3
Nevnímání změny	D2
Pozitivní reakce	D4

Smíšené pocity	D1
Kategorie: Vyrovnání se s novou situací	
Ztráta rodiče	D1; D3
Nevnímání změny	D2
Ztráta všeho	D4
Soucit s prarodičem	D4
Nejistota	D5
Kategorie: vliv na život	
Pozitivní vliv do budoucnosti	D3; D1; D4; D5;
Rozdílná výchova	D2
Kategorie: vztah k prarodiči	
Žádný vztah, cizí člověk	D1; D5
Intenzivní vztah, velice blízký člověk	D4
V běžném kontaktu	D3
Nevybavuje si	D2
Kategorie: vztah s biologickými rodiči	
Telefonický	D3
Osobní	D1
Žádný	D4; D5
Rodiče zemřeli	D2
Kategorie: Situace po PP	
Nezměnila se	D2; D5
V nové pěstounské rodině	D4
Osamostatnění se	D1; D3
Kategorie: Hodnocení procesu	
Pozitivní, příprava do života	D3; D4; D5
Pozitivní	D1; D2

Tabulka č. 4: Skupina mladých dospělých – kategorie (Vlastní výzkum, 2021)

5.4.2 Axiální a selektivní kódování

Při počátečním otevřeném kódování, které bylo prvním průchodem získaných dat, jsem vytvořila 7 kategorií, kdy jsem v každé kategorii interpretovala kódy těchto kategorií (viz. Tabulka č. 3 a č. 4). Kategorie se navzájem prolínají, nejsou mezi

nimi striktní hranice. Interpretace kódů bude doložena citací klíčových pasáží z přepisů rozhovorů s respondenty. Na konci každé citace bude označen respondent, o jehož výrok se jedná. Označen bude písmenem příslušné skupiny, tedy B pro skupinu prarodičů pěstounů, v našem případě pouze babiček, a D pro skupinu mladých dospělých, a čísla 1 -5 odlišující každého respondenta.

Skupina prarodičů pěstounů

Kategorie postoj k nové situaci

Kategorie postoj k nové situaci ve skupině prarodičů pěstounů, je úzce spojená s minulostí, tedy s důvodem, proč bylo nutné, aby se prarodič postaral o vnouče. Hlavním faktorem je ovšem vždy selhání vlastního dítěte v jeho rodičovské roli. Postoj prarodiče k nově nastalé situaci se odvíjí právě od důvodu potřeby umístění dítěte do pěstounské péče, tedy od toho, jak jeho dítě v péči selhalo. V našem vzorku pěti respondentů bylo několik různých důvodů:

- Rodič nezvládnul péči o dítě

Tato situace nastala v případě respondentů B1, B2 a B5: *„No tak ono se toho stalo docela hodně, rodiče se rozvedli, matka potom zemřela a otec se nedokázal o ty děti postarat, absolutně to nezvládal, no tak jsme si řekli, no i sociálka o to měla dost velkej zájem, aby se ty děti někam umístily. No tak jsem si nejdřív myslela, že o ně bude mít zájem jako máma mámy, to se jako nestalo, protože ona řekla, že kdyby sociálka ji je chtěla dát, tak je dá do dětskýho domova, no tak to jsme teda my s mužem úplně zůstali koukat, co to kecá baba za nesmysly, no tak jsme si teda děti nechali my.“* (B1). Další respondent uvedl: *„No maminka se na něj vykašlala, takže nechodil do školy – zanedbání školní docházky, ne že by byl špinavej, to ne, to vůbec, to nemůžu říct, no plus neměli peníze, že jo, no a tatínek ten prostě, což je můj syn, ten se na ně vybodnul, akorát dal Martinovi a pro ní nic, takže ona to spíš schramstla, no a prostě soud ho přiřknul mě.“* (B2). Třetí respondent v podobné situaci uvedl: *„Rodiče, oni jsou teda oba dva takový jednodušší, tak se o děti nezvládají postarat. Starala jsem se o ně v podstatě od miminka.“* (B5).

- Mentální postižení rodiče

Mentální postižení rodiče byl důvod pěstounské péče v případě respondenta B3: *„Vlastně já mám teda vnučku, Kristýnku, a je to tím že moje dcera je mentálně*

postižená, a její vlastně partner, ten vztah je mezi nimi velice špatný celý ty roky, tak vlastně přes tu vnučku s ní manipuloval různě prostě...“ (B3).

- Přechod z pěstounské péče od druhého prarodiče

Třetí důvod pěstounské péče v našem vzorku je poměrně netypický, respondent B4 uvedl: *„Protože se mu nelíbilo u babičky, nebyl tam spokojen, takže přišel ke mně.“*

Postoj k nastalé situaci se u respondentů různil. Snahu uchránit vnuče před ústavní výchovou jsem zaregistrovala u respondentů B1, B2 a B5. Jedná se o respondenty, kteří mají v péči vnuče z důvodu selhání rodičů v péči o dítě. Respondent B1 uvedl: *„No tak jsem si nejdřív myslela, že o ně bude mít zájem jako máma mámy, to se jako nestalo, protože ona řekla, že kdyby sociálka ji je chtěla dát, tak je dá do dětskýho domova, no tak to jsme teda my s mužem úplně zůstali koukat, co to kecá baba za nesmysly, no tak jsme si teda děti nechali my, i ty děti chtěli k nám...“ (B1).* Další z babiček vypověděla: *„No nebyla to moje povinnost, ale přece ho nedám do dětskýho domova, to jsem nechtěla. Neudělala bych to ani s jedním z vnučat.“ (B2).* Poslední babička, kterou jsem zařadila k tomuto kódu, řekla: *„No jinak by šli do děčáku, tak co jinýho s tím.“* Následně dodala: *„...se stejně nic nezmění, když už se o ně stejně starám.“ (B5).*

Kód „láska k vnučeti“ jsem zaznamenala u prarodiče s označením B4. Na otázku *„Co Vás vedlo k tomu, že jste se rozhodla stát pěstounkou Vašeho vnučete?“* stručně odpověděla: *„Protože ho máme rádi.“ (B4).*

Z výpovědi babičky s označením B3 jsem kódovala poslední kód této kategorie a tedy lásku k vlastnímu dítěti. Při rozhovoru uvedla: *„Neviděla jsem jinou cestu v tu chvíli, aby ona se mi dostávala do depresí a do takových jako ošklivých poporodních stavů, a to já jsem nechtěla dovolit jako maminka, takže jsme takhle prostě to udělali no.“ (B3).*

Shrnutí kategorie Postoj k nové situaci

Výsledkem analýzy této kategorie je, že postoj k nové situaci je výrazně ovlivněn minulostí, tedy důvodem, proč bylo nutné se o vnouče postarat. Nejčastější postoj, který zaujali prarodiče, byla snaha uchránit své vnouče před umístěním do ústavní výchovy. Ve všech případech, ke kterým byl přiřazen kód záchrana vnoučete před ústavní výchovou, bylo důvodem umístění dětí do PP k prarodiči selhání péče rodičů o dítě. Vyskytl se zde i případ, kdy bylo přijetí vnoučete do pěstounské péče motivováno láskou k vlastnímu dítěti, tedy rodiči vnoučete.

Kategorie Vyrovnání se s novou situací

Podle již vzniklých teorií o pěstounské péči vykovávané prarodiči, hraje významnou roli v této situaci věk prarodiče. Kódy pro tuto kategorii jsem v rozhovorech s prarodiči našla především v odpovědích na otázku č. 3, která zní „O čem jste přemýšlela, co se Vám honilo hlavou, když jste se rozhodla, že přijmete Vaše vnouče/vnoučata do PP? Jaké obavy jste z toho měli?“, případně na otázku č. 4, která zní „Co se změnilo, když se k Vám vnouče nastěhovalo?“

Nejčastější odpovědí bylo, že přibýly nové povinnosti. Tuto skutečnost uvedli respondenti s označením B1 a B2. Babička B1 řekla následující: „*No tak začalo mi víc povinností, prostě o děti se starat no, vodit Šimona do školky a do školy pak no.*“ (B1). Dále tato babička uvedla, že se těšila na plánovaný odpočinek, který musela odložit. Babička B2 uvedla: „*Já jsem se nebála, akorát jsem si říkala, že celý život je vlastně úplně otočený, takže mně vlastně nastali rodičovský povinnosti.*“ (B2).

Využití již získaných zkušeností jsem kódovala u babičky B4, která uvedla: „*Já už jsem měla vlastně osvojený jedno dítě, a pak ještě v pěstounské péči otce Ondry, toho jsem měla ještě. Takže já už jsem tím prošla, dá se říct.*“ (B4).

Pro dvě babičky z našeho vzorku nebylo svěřeni dítěte do pěstounské péče novou situací. Babička B3 uvedla: „*Já miluju miminka, jako to je moje srdeční záležitost, takže ona byla ještě tak hodná, že od šestinedělí spala celou noc, takže to pro mě bylo prostě nejúžasnější miminko, ani moje vlastní děti, ani ty děti, který jsem měla jako přechodná pěstounka, nespaly jako moje vnučka.*“ (B3). Druhá babička řekla: „*No mně se spíš změnil život tím, že syn měl děti, protože se o ně starám od*

miminka, vlastně jsem byla ve střehu, kdy se o ně budu muset postarat a tak. Teď když jsem je dostala do té pěstounské péče, tak to byla vlastně úleva, že prostě jsou ty děti pořád v pohodě.“ (B5).

Shrnutí kategorie Vyrovnání se s novou situací

V této kategorii prarodiče často uváděli, že si museli zvyknout na nové povinnosti, které jim nastaly s rodičovskou rolí, jedna z respondentek uvedla také, že se musela vzdát plánovaného odpočinku v podobě starobního důchodu. Dále se v našem vzorku vyskytly dvě babičky, které již měly s pěstounskou péčí zkušenost z minulosti. Pro jednu z babiček se zkušeností, tedy svěřením vnučky do péče žádnou změnu nepředstavovala, pro druhou tato situace změnu znamenala, nicméně uvedla, že šlo pouze o uspořádání bytových podmínek. Poslední z respondentek uvedla, že svěřením vnoučat do její péče pro ni bylo úlevou.

Kategorie Vliv na život

V této kategorii jsem zmapovala, jak pěstounská péče ovlivnila životy prarodičů. Kategorie „vliv na život“ se velmi prolíná s kategorií předchozí. U některých respondentů jsem zaznamenala i více zmíněných kódů. Úbytek volného času zmínila babička B2: *„Všechno, to vlastně už žádná volnost, nikde nic, povinnosti do školy, musela jsem, protože on ještě ke všemu jak měl zanedbanou tu docházku, takže jezdil do speciálky do Benešova, takže tam všechno zařídit, vozit ho tam, než si zvyknul, že jo, na všechno, na ten režim celej.“ (B2).* Dvě z babiček uvedly, že bylo třeba uzpůsobit bydlení pro nového člena. Týkalo se to babiček B1 a B4. Babička B1 řekla: *„No tak vlastně se změnilo všechno, protože jsme tady museli pro ně připravit pokoj, na to jsem dostala nějaký příspěvek od státu, to mi něco dali, takže jsme jim zařídili pokoj, no a museli jsme jim koupit oblečení a prostě o děti se starat...“ (B1).* Babička B4 uvedla: *„...když se k nám nastěhoval, tak jsme mu umožnili v obýváku být, takže jsme změnili prostory, změnili režimy své vlastní jo...“.* Při dalších odpovědích na otázky k tomuto ještě dodala: *„...jsme museli všichni dohromady fungovat, a on měl vlastně jiný priority tam, nebo jiný zázemí tam, tady aby měl taky zázemí, takže jsme museli se všichni nějak uskromnit a všichni na sebe slyšet a komunikovat spolu, to je hrozně důležité. Když potřebujete vytvořit prostor někomu nějaký, tak to prostě musíte udělat, my jsme se s manželem stáhli do ložnice, měli jsme tam televizi, takže večer už to, a všichni*

jsme mu vyklidili večer pole, nebo když se chtěl učit, tak jsme zalezli, barák je velké tady, takže je kam...“.(B4).

Pro jednu z respondentek znamenalo přijetí vnoučete do péče nové starosti v podobě rodinných sporů. Jednalo se o babičku B3, která uvedla: *„Přibyly starosti s tatínkem Kristýnky, s tím je to nejtěžší.“ (B3).* Dále tato respondentka uvedla, že přijetí vnoučete, ovlivnilo dítě, které již v rodině bylo. Řekla: *„No spíš se to tady změnilo pro toho druhýho, pro Máru, vlastně že přišel další človíček, co musí být opečováván, takže si myslím, že právě on to měl takový těžší, že se musel sžívat.“ (B3).*

Posledním kódem v této kategorii je „vliv jiné události“. V jednom případě v našem vzorku respondentka uvedla, že její život neovlivnilo svěřením dětí do pěstounské péče, ale okamžik, kdy se její syn stal otcem. Přímou uvedla: *„No mě se spíš změnil život tím, že syn měl děti, protože se o ně starám od miminka, vlastně jsem byla furt ve střehu, kdy se o ně budu muset zase postarat a tak. Teď když jsem je dostala do PP, tak to byla vlastně úleva, že prostě jsou ty děti pořád u mě a u manžela v pohodě.“ (B5).*

Shrnutí kategorie Vliv na život

Přijetí vnoučete do pěstounské péče ovlivnilo život prarodičů v různých směrech. V jednom případě bylo uvedeno, že příchod vnoučete ovlivnil spíše život dalšího dítěte v rodině, které je v náhradní péči. Dále bylo zmíněno, že svěřením dítěte do péče prarodiče se rozpoutaly spory v rámci rodiny. V jednom případě bylo řečeno, že život prarodiči ovlivnilo již narození vnoučete, nikoliv až svěřením do pěstounské péče. Nejčastěji byl však zmíněn úbytek volného času a vhodné uzpůsobení bytových podmínek.

Kategorie Zvládání péče

V této kategorii jsem u každé respondentky kódovala jinou oblast, ve které byly spatřovány větší či menší obtíže. Pro babičku B5 je obtížná neustálá pozornost. Uvedla: *„Nemůžu říct, že bych měla vyloženě s něčím problémem, nebo že bych něco nezvládala, spíš ta neustálá pozornost, teď je jeden v první třídě, tak musíme dělat úkoly a učit se, druhý půjde do školy za rok...“ (B5).* Pro babičku B2 bylo náročné učení základních návyků, které jejímu vnoučeti chyběly. Řekla: *„Já bych řekla, že*

jsem to zvládala dobře, akorát on prostě neměl takový ty návyky – úklid, držkoval, jo a takový.“ (B2). Babička B1 uvedla, že se zvládáním péče neměla žádné zvláštní potíže: „No já spíš odpovím na tu druhou otázku, co jsem zvládala bez problému, protože děti vlastně nebyly zlobivý, takže já jsem s nimi neměla žádný něco že bych za ně chodila a něco za ně vyřizovala nebo prosila, to vůbec ne, to jako děti byly hodný... No tak s mužem dohromady jsme to jako zvládali.“ (B1). Pro babičku B3 je péče občas náročná. Ve své odpovědi uvedla: „No a jinak síly někdy nemám no, je to prostě vidět v 54 mít dvě děti, dcera pomáhá, ale přece jenom je to náročný no. Ale jsou úžasný a skvělý a já je mám ráda. Samozřejmě jsou ty děti někdy na roztrhnutí no, chci někdy utéct, ale neudělám to. No prostě takový asi běžný jako mají všechny maminky, no. Jsem unavená no, vyčerpaná.“ (B3).

Poslední kód, který jsem objevila ve výpovědích prarodičů, se týkal chování vnoučete. Babička B4 řekla: „No tak jeho manýry byly taky různý, to jako každéj člověk je jinej a jeho čumění do mobilu nebo do počítače, taky mi vadilo, ale musela jsem si uvědomit, že už je mu 16 - 17 let, takže člověk musí brát na to taky ohled a v mém věku už to bylo taky horší, ale prostě jsme to tak brali no, člověk se musí trošku přizpůsobit.“ (B4).

Shrnutí kategorie Zvládání péče

Každý z našich respondentů mluvil o jiných těžkostech při péči o vnoučata. Hovořili o tom, že děti vyžadují větší míru pozornosti v souvislosti s nástupem do základní školy, o absenci základních návyků vlivem minulého prostředí, jedna z babiček hovořila o náročnosti péče obecně, o menších neshodách mluvila jedna z babiček i v souvislosti s chováním vnoučete ve smyslu nadměrného užívání moderní techniky. Vždy to ale bylo v malé míře, nikdo z nich nevedl, že by péči o svěřené děti úplně nezvládal. Jedna babička uvedla, že žádné obtíže při péči o svá vnoučata neměla.

Kategorie Vztah s biologickými rodiči

V kategorii jsem mapovala, jaký vztah mají prarodiče s rodiči svěřených vnoučat. Ve většině případů v našem výzkumu jsou vztahy s rodiči vnoučete narušené alespoň s jedním z rodičů. Tento model popsaly babičky B2, B4, B3, B5. Babička B2 odpověděla na otázku „Jaký je Váš postoj k tomu, že se Vaše vnoučata vídají s

rodiči?“ takto: „*Vadí mi to, protože ona (matka) mu nejde příkladem, ať je to v práci ať je to prostě v čemkoliv, nejde mu příkladem. Já jsem si myslela, že se zlepšila, tak jsem s tím souhlasila, že může zpátky k ní, ale ona se o něj prostě nestará.*“ (B2).

Babička B4 řekla pouze: „*No ty vztahy se trošku napravujou, ale je to horší no.*“ (B4).

Poslední odpovědí, kde jsem kódovala narušenost vztahů, byla odpověď babičky B5, která vypověděla: „*Já jsem s nima jako za dobře, ale štve mě, jak jsou nezodpovědný s těma dětma jo, pořád mají další a nedokážou se o to pak postarat no. Když si podal manžel žádost o to svěření do péče taky, tak to se mohli oba zbláznit a dali to k soudu, ten teda vyhověl nám našťěstí no. Ale tohle furt visí ve vzduchu, není to žádná idylka, ale dokážeme se domluvit většinou nějak no.*“ (B5).

U babičky B3 jsem kódovala s jedním rodičem, tedy s matkou vnučky, vztahy dobré, s druhým rodičem, tedy otcem, naopak velmi narušené. O vztazích s rodiči vnoučete řekla: „*...on mi to prostě nabourává. Asi si myslí, že je středem vesmíru a já prostě budu se mu neustále přizpůsobovat. Takže tam je to taková jako hodně špatná domluva no.*“ (B3). O vztahu se svou dcerou, tedy matkou vnučky byla vypovídající odpověď na první otázku našeho rozhovoru: „*...aby ona (dcera) se mi dostávala do depresí a do takových jako ošklivých poporodních stavů, a to já jsem nechtěla dovolit jako maminka. Já jsem ještě dcery opatrovník zároveň. Ona je už zletilá, ale jsem její opatrovník, protože je částečně zbavená k právním úkonům.*“ (B3).

V jednom případě, tedy v případě babičky B1, oba rodiče již zemřeli. „*...matka potom zemřela...*“. V další části rozhovoru uvedla: „*...pak už taky onemocněl a zemřel...*“ (B1).

Shrnutí kategorie Vztah s biologickými rodiči

Z výpovědí našich respondentů vyplývá, že vztahy s rodiči jsou ve velké většině narušené. Pouze v jednom případě, kdy se jedná o matku a mentálně postiženou dceru, která je matkou svěřeného dítěte, je vztah dobrý. V jednom případě oba rodiče svěřených dětí již zemřeli.

Kategorie Situace po pěstounské péči

V kategorii situace po pěstounské péči jsem zjišťovala, jak se změnila situace a vztahy mezi prarodičem a dítětem po skončení pěstounské péče. Pouze v jednom případě se celá situace ani vztah nezměnil vůbec, a to v případě babičky B1, která na otázku, zda se nějak změnil jejich vztah po dovršení zletilosti vnoučete, jednoznačně odpověděla: „*Nee, to vůbec ne.*“ (B1).

Určitá změna nastala v případech babiček B2 a B4. Babička B2 uvedla: „*...jsme pořád jako ve styku, akorát mě mrzí hrozně, že přerušil školu, že už od teďka se musí postarat... A zase nemůžu říct, že by se teď někde flákal, neměl kde spát a tak, to v žádném případě. Má tam jednu místnost u Brna, chodí dělat do hospody na noční, hrozný. Ale tak přijede no a je tady. Vztahy máme dobrý jako, akorát mužskej to nemůže rozdejchat, že prostě takhle odešel od všeho a že teď přijede jako by se nechumelilo.*“ (B2). U babičky B4 se situace po skončení PP změnila podobným směrem, tedy došlo k osamostatnění vnoučete, ale vztahy zůstaly stále dobré. Uvedla: „*No tak trošku se to změnilo, to Ondra začal mít trochu ty kamarády atd., ale do školy potom chodil no, bylo to trošku horší, ten věk je takovej, kdy už začíná ta puberta, opravdu se měnit na dospělýho a hrát si na dospělýho než na to přijde, no. Ale teď už bydlí v garsonce, v našem bytě. Než bydlel tady tak bydlel u kamaráda, takže zatím jsme to řešili různě. Ale furt nás navštěvuje a furt jsme v kontaktu.*“

Ve dvou případech v našem vzorku pěstounská péče ještě ukončena nebyla. Bylo to v případě babiček B3 a B5. „*No to nijak, to se ještě všechno uvidí.*“ (B3). „*To ještě nemůžu říct, no, uvidíme, uvidíme, snad to bude dobrý.*“ (B5).

Shrnutí kategorie Situace po PP

V našem vzorku pěti respondentů, byli pouze tři respondenti, kteří již ukončili pěstounskou péči o své vnouče. V jednom případě se situace ani vztah mezi prarodičem a vnoučetem nezměnil vůbec. Ve zbylých dvou případech došlo k osamostatnění vnoučete, vztahy mezi dotyčnými jsou ale stále dobré. Dvě babičky mají stále ve své péči malá vnoučata.

Kategorie Hodnocení procesu

Poslední otázka našeho rozhovoru byla zaměřena na zhodnocení celého procesu. V našem vzorku respondentů ze skupiny prarodičů pěstounů, byla PP ukončena pouze ve třech případech, a to u respondentek B1, B2 a B4. Všechny hodnotí proces pozitivně. B1 uvedla: *„No tak já se musím pochválit, já to hodnotím kladně. No co na tohleto mám říct, no. No tak jako vyšlo to, nebyly zlobivý, vyšlo to. Neměla jsem s nima žádný problémy. Necejtila jsem se nijak ukrácená ve svých výhodách, dokud byl manžel na živu, tak jsem šla, kam jsem chtěla.“* (B1). Babička B2 na poslední otázku odpověděla: *„Já si myslím, že dobře, akorát se mi vymklo jedno, že když, já o tom ani nemůžu mluvit, protože bych se vždycky rozbřečela. Chytil se blbejch lidí, že mi ani nechodil domů pak, a ta máma ho ještě strhla, no. Tak on že jde od nás, že jde k mámě. Jinak jako dobrý. Když byl u mě, tak to bylo všechno v pořádku.“* (B2). Babička B4 odpověděla: *„No já bezvadně, protože ten pocit zažít, že můžete něco udělat pro někoho, jo, to je něco fantastickýho, protože pro to dítě cokoliv uděláte, já sama jsem děti mít nemohla, jo, a pro mě to dalo moc, že jsem mohla mít aspoň takhle ty děti, co se týkalo, jak od Vaška co jsem ho měla v PP, tak dcera, ta je jak moje, ta má už čtyři děti, takže jsme vlastně tak propletený, že jsme rodina.“*

Dvě babičky, které jsou stále pěstounkami svých vnoučat, hodnotí proces alespoň doposud kladně. B3 uvedla: *„No tak to hodnotím určitě kladně, rozhodně je to lepší, než kdyby byli u tatínka, si myslím, protože on by nám nedovolil více méně tu Kristýnku vůbec vidět. Tatínek teď podal i nějak odvolání nebo co, že prostě se mu to nelíbí, že jí nemá v péči, takže se ještě budu soudit no. To už se prosím soudíme dva roky no. On u toho soudu lže. Věčně na nás posílá policii, sociálku, takže to není vůbec hezký no. Jako kdybych jenom pečovala a starala se, tak je to fajn.“* (B3). Pro tuto babičku je tedy náročné hlavně chování otce. Poslední respondentka B5 řekla: *„No určitě jsem ráda, že je mám u sebe, bude to tak lepší. Myslím, že těm dětem dáme do života víc než rodiče a nebude jim bránit v tom, aby se nimi stýkali, takže to zatím hodnotím dobře, uvidíme, co bude, až budou kluci větší.“* (B5).

Shrnutí kategorie Hodnocení procesu

Jednotně vnímají všechny respondentky proces pěstounské péče kladně. Jediná výtku, která byla zmíněna, jsou neustálá soudní řízení, která vznikají na popud rodiče vnoučete. Samotnou péči o vnoučata však vnímají všichni, včetně prarodičů, kteří pěstounskou péče ještě neukončili, pozitivně.

Skupina mladých dospělých

Pro skupinu respondentů mladých dospělých jsem vytvořila stejné nebo obdobné kategorie. Odpovědi, které jsem zpracovala do těchto kategorií a kódů, budou porovnány s odpověďmi prarodičů.

Kategorie Postoj k nové situaci

Tato kategorie mapuje první reakce při seznámení s novou situací. Každý z našich respondentů vnímal nově nastalou situaci jinak. Respondent D1 odpověděl: „*Nás měli dát do dětskýho domova, na tu babičku jsem si vzpomněl já. Paní ze sociálky babičku kontaktovala a vlastně pak jsme šli jakoby k ní. Tý sociálce jsem to řekl já, že máme tu babičku, oni jí pak kontaktovali a dali jí tu možnost, že by se o nás mohla starat. Na jednu stranu jsem byl jakoby rád, na druhou stranu mi to bylo líto kvůli tý mámě. Takový smíšený pocity no.*“ (D1). Pro respondenta D2 stěhování k prarodiči nepředstavovalo žádnou změnu. Odpověděl: „*No já jsem byl v tak mladým věku, že mi to vůbec nepřišlo, že jsem vůbec nevěděl co se děje. Pořád bydlíme v jedné ulici, akorát o čtyři baráky dál. Takže to pro mě nebyla žádná změna. Stejná školka a tak dále.*“ (B2). Pro respondenta D3 byla nová situace šokem. Uvedl: „*No tak vzhledem k tomu, že nebylo moc na výběr, tak bylo to, byl to šok. Dozvěděl jsem se o tom tak, že mi to oznámila máma, u který jsem byl. Řekla mi, že si pro mě přijede někdo. A pak jsem se to dozvěděl vlastně od kurátora, kterež mě řešil, že budu vlastně u babičky.*“ (D3). Respondentka D4 vnímala přechod do péče k prarodiči jako pozitivní. Řekla: „*Vnímala jsem to velmi dobře, jelikož se o mě babička starala prakticky od malinka. Oficiálně jsme k ní do péče přišli, když jsme přišli úplně o všechno, o barák kvůli dluhům rodičů, o všechno prostě.*“ (D4). Poslední respondentka odpověděla, že vzhledem k věku nové situaci příliš nerozuměla. Vyprávěla: „*...nějak jsem o tom ani nepřemýšlela. K babi jsem se dostala, když mi bylo 8, tak jsem moc nechápala co se děje, mi*

bylo řečeno, že půjdeme na chvíli k babi, než si mamka něco vyřeší a nějak se to prodloužilo, no.“ (D5).

Shrnutí kategorie Postoj k nové situaci

Z rozhovorů je patrné, že vnímání této situace je velice individuální a velký vliv na to má věk, ve kterém se dítě dostane do takové situace. Každý z respondentů vnímal nastalou situaci jinak. Jeden z nich mluvil o tom, že vzhledem k věku situaci nerozuměl. Pro dalšího byla situace překvapením. Pro někoho daná situace neznamenal žádnou změnu. Dva z našich respondentů vnímali situaci pozitivně, jeden z nich však pocítoval i lítost k rodiči.

Kategorie Vyrovnání se s novou situací

V této kategorii je zmapováno, jak se jednotliví respondenti cítili a co prožívali v dané situaci. Opět to bylo velmi různé, u některých respondentů bylo nalezeno více kódů. Respondenti D1 a D3 se vyrovnávali se ztrátou rodiče. D1 uvedl: *„Nejhorší bylo asi to rozloučit se s tou mámou, celou dobu jsme byli s tou mámou, a najednou prostě přijít o toho rodiče, když to tak vezmu tak v těch jedenácti letech to bylo jakoby dost no, když to vezmu u ségry, tak na tom byla ještě hůř. Nejhorší bylo vzdát se toho rodiče a jít bydlet k někomu úplně jinému no.“ (D1).* Respondent D3 odpověděl na otázku *„Co bylo během procesu stěhování k prarodiči nejnáročnější?“* takto: *„Asi to smířit se s tím, že budu bez rodičů.“ (D3).* Naopak pro respondenta D2 nová situace nebyla žádnou změnou. V rozhovoru odpověděl: *„No asi ve výsledku nic, protože pořád bydlíme v jedné ulici, akorát o čtyři baráky dál. Takže to pro mě nebyla žádná změna. Stejná školka a tak dále.“ (D2).* U respondenta D4 jsem našla více kódů. V rozhovoru uvedl: *„Přišli jsme úplně o všechno, sousedka mi přivezla k babičce do bytu jen dvě tašky nejdůležitějšího. V tu chvíli bylo nejhorší si uvědomit, že prostě nemáme nic, vnímat babičku, že je v koncích, a ona prostě musí být v tu chvíli tak silná a zvládnout se o nás postarat, no.“ (D4).* Poslední respondent D5 vnímal nejistotu. Řekl: *„Moc si to nepamatuju. Ale vezla nás do Jičína sama máma, někde sehnala odvoz. Vezla nás společně s našimi všemi věcmi, kterých teda moc nebylo, byla to strašná nejistota prostě.“ (D5).*

Shrnutí kategorie Vyrovnání se s novou situací

To, jakým způsobem se respondenti srovnávali s novou situací, má úzkou spojitost s předchozí kategorií. Dva z respondentů zmínili, že bylo obtížné vyrovnat se se ztrátou rodiče. Jeden z respondentů opět nevnímal žádnou změnu, pravděpodobně to bylo jeho nízkým věkem, cca tři roky, kdy se do péče k prarodiči dostal. Další zmínil pocit nejistoty. Pro jednoho respondenta bylo obtížné vnímat ztrátu všeho a vidět prarodiče v těžké životní situaci.

Kategorie Vliv na život

Tato kategorie je zaměřena na to, jak z pohledu mladých dospělých ovlivnila pěstounská péče prarodiče jejich život. Všichni se shodli na tom, že jejich život byl ovlivněn pozitivním směrem. Respondenti D1, D3, D4 a D5 uvedli, že péče prarodiče ovlivnila jejich životy do budoucna. D1: *„Řekl bych, že mi to trochu život ovlivnilo, kdybysme byli u té matky, tak vůbec nevím co by teď ze mě bylo, protože když si to vezmu, tak to bylo tím stylem, že jsme nechodili do školy a nic... Řekl bych, že toho mám víc, než kdybysme vyrůstali u té mámy. Řekl bych, že to ovlivnilo jako i do budoucna, co ještě budu mít a tak.“* (D1). D3 odpověděl následovně: *„No změnilo se to jakoby hodně k lepšímu, protože když budu mluvit na rovinu, tak před tím jsem ten život neměl moc lehkej, a hlavně babička je taková, že mi dala všechno, co mi na očích viděla, i když ona to taky nemá moc lehký. Určitě mi to dalo hodně do života.“* (D3). D4 řekl: *„Změnil se mi tím, že jsme se všichni tři postavili na nohy, přestěhovali jsme se, začali jsme žít normální život, díky ní se o mně dozvědělo dost lidí, i o mým dětství a tak, a já díky babičce jsem po několika letech, když babička na tom byla zdravotně dost špatně dostala novou rodinu.“* (D4). Nakonec D5 odpověděl: *„...teď vidím, že jsem dopadla dobře. Bůh ví, jak bych dopadla u mámy a táty. Co by ze mě bylo nevím. Teď si přijdu celkem úspěšná a vděčím tomu babi. Jinak vyloženě co mi dala péče od babi... tak určitě názory, které se udávají správným směrem si myslím, slušné vychování a dobrej start do dospělosti. Jediné, co mi vždy naznačovalo, že jsem jiná bylo, že moji spolužáci mají dokonalé funkční rodiny a já byla zkrátka ta, co to štěstí neměla“* (D5). Poslední respondent mluvil spíše o jiném typu výchovy. Uvedl: *„Zažíváš takovou jinou výchovu, že je to takový víc jako stereotypní a tak. Takže když moji kamarádi mohli, protože je rodiče pustili někam, tak babička ne, protože za ní se to taky nesmělo, takže v tom byly vždycky komplikace.“* (D2).

Shrnutí kategorie Vliv na život

V této kategorii uvedli téměř všichni respondenti, že péče prarodiče ovlivnila jejich životy pozitivním směrem a to především přípravou do budoucího života. V jednom případě respondent zmínil, že se cítil být odlišný od ostatních vrstevníků. Jeden z respondentů narazil na problematiku generačního konfliktu, když zmínil odlišnost výchovy prarodiče od rodičů svých vrstevníků.

Kategorie Vztah k prarodiči

Tato kategorie má za cíl prozkoumat, jaký vztah měli respondenti se svým prarodičem, když přišli do pěstounské péče a jak se případně jejich vztah změnil v průběhu pěstounské péče. Dva respondenti uvedli, že pro ně byl prarodič v podstatě cizím člověkem. Tuto situaci uvedli respondenti D1 a D5. D1: *„No tak jelikož jsme tam jezdili třeba tak jednou do roka na návštěvu s matkou tak to bylo takový, že jsme se moc neznali. Ze začátku to bylo takový, že jsme se učili všechno, snažila se nás naučit ty základní věci, takže říkám, fakt se snažila, abysme prostě tu školu udělali, aby z nás něco bylo. Pak časem.... noo, začal jsem kouřit a začala na mě být jak na psa, ségru podporovala ve spoustě věcech, třeba jízda na koni a takhle, ale prostě mě jakoby odsunovala, takže pak vlastně jsem se rozhodl, že pak od těch 15 let jsem si mohl i vybírat pěstouna, to jsem byl domluvenej s babičkou od táty.“* (D1). V případě tohoto respondenta došlo tedy k několika změnám ve vztahu s prarodičem. D5 řekl: *„Vztah se v průběhu dost změnil. V těch 8 letech, když jsem se k ní dostala, to pro mě byl v podstatě cizí člověk. Když jsem byla v pubertě, že jo, tak logicky docházelo k výměně názorů. Jinak klasicky vždycky chtěla vědět, kde jsem, s kým jsem, v kolik přijdu domu. Kvůli tomu jsme se taky dost hádaly, ale teď už jako chápu, proč to chtěla vědět a tak.“* (D5). Respondent D4 měl se svým prarodičem velice blízký vztah již před pěstounskou péčí. Uvedl: *„S babičkou jsem měla skvělý vztah, byla to moje náhradní mamka, která se dokázala o mě postarat. Samozřejmě se něco našlo, jelikož jsme byly obě dvě tvrdohlaví berani, každá jsme chtěla mít poslední slovo a v mém dospívajícím věku jsem byla pěkně paličatá.“* (D4). Respondent D3 uvedl, že se s babičkou znal již dříve a byli spolu v běžném kontaktu. Přesně řekl: *„S babičkou jsem se vídal docela často, jelikož jsem babičku navštěvoval o prázdninách a tak, a o svátcích, takže to bylo celkem v pohodě. Teď jsem s ní jakoby víc propojenej, spíš jí beru jako mámu.“* (D3). Poslední respondent D2 si

nevzpomíná, jaký vztah měl s babičkou před pěstounskou péčí. Řekl: „*No to si nepamatuju, když mi byli tři roky. Jestli jsem viděl babičku před tím nebo ne, to nevím. Nevím, jaká mohla projít změna.*“ (D2).

Shrnutí kategorie Vztah k prarodiči

Nejčastějším modelem v našem vzorku byla situace, kdy prarodič byl pro dítě neznámým člověkem. V obou těchto případech se vztah změnil v bližší vztah, v jednom případě tato změna překročila opět v odcizení prarodiče s dítětem, které vygradovalo v odchod z pěstounské péče do péče k jinému prarodiči. Jeden z respondentů uvedl, že vztah s prarodičem měli velmi blízký již před pěstounskou péčí. Další respondent byl s prarodičem v běžném kontaktu, takže si spolu také nebyli cizí. Poslední respondent si na vztah s prarodičem před pěstounskou péčí vzhledem k nízkému věku nevzpomíná.

Kategorie Vztah s biologickými rodiči

Tato kategorie mapuje vztah dětí v pěstounské péči prarodiče s jejich biologickými rodiči. Kontakt se svými rodiči mají nebo měli tři z našich respondentů. Respondent D2 odpověděl: „*O mámu jsem přišel a s tátou jsme se potkávali, chodili jsme na víkendy, jezdili jsme na výlety a tak, ale taky už umřel.*“ (D2). Respondent D3 je se svým rodičem v telefonickém kontaktu: „*No je to teď spíš máma, s mámou jsem v kontaktu hodně často, i když v telefonickém jenom, tak je to prostě máma no. S tátou, ten byl trošku jinde, s tátou ani moc ne.*“ (D3). Respondent D1 udržuje se svým rodičem osobní kontakt. Popsal: „*Hele s tátou se vídám teď kon několikrát do měsíce, no a mámu jsem za posledních 5 let viděl tak dvakrát třikrát. Máma ta akorát když se dostane do nějakýho průšvihů, tak mi píše, že by potřebovala půjčit peníze. A táta ten mi píše i několikrát týdně.*“ (D1). Vůbec v kontaktu s rodiči nejsou respondenti D4 a D5. D4 uvedl: „*Jako dítě si vůbec nic nepamatuji od 2-3 let se o mě starala babička.*“ (D4). Respondent D5 řekl: „*Nebyl, já o to nikdy neměla zájem. A dokud se sama nebudu cítit připravená a mít potřebu to uskutečnit, tak se to nestane.*“ (D5).

Shrnutí kategorie Vztah s biologickými rodiči

Pouze dva respondenti udržují kontakt s alespoň jedním z rodičů. V jednom případě již oba rodiče zemřeli, dříve byl respondent v kontaktu s otcem. Jeden

respondent uvedl, že o kontakt s rodiči zatím neměl zájem. Jeden uvedl, že z dětství si nic nepamatuje, jen péči prarodiče, s rodiči v kontaktu není.

Kategorie Situace po pěstounské péči

V této kategorii se snažím zmapovat situaci dětí, po skončení pěstounské, pokud již skončila. Ve dvou případech se situace nezměnila. Jedná o respondenty D2 a D5. D2 odpověděl stručně: „Úplně skoro nic.“ (D2). Respondent D5 uvedl: „Ukončení PP ještě nebylo, stále studuju a bydlím pořád u babičky.“ (D5). Dva z respondentů se po skončení pěstounské péče osamostatnili. Byl to D1, který odpověděl: „Po tom co jsem skončil školu, tak se ta pěstounská péče ukončila s tím že od státu jsem dostal nějaký příspěvek, jakoby do začátku, do nového života a takhle, takže jsem si mohl pořádně pronájem a takhle a když jsem nastoupil do práce, tak jsem se odstěhoval.“ (D1). Dále respondent D3, který řekl: „Změnilo se toho docela dost. Třeba to, že babička mě teď podporuje v hodně věcech, jelikož už ví, že jsem se prostě dal na vlastní cestu. A prostě babička je prostě ta, která i když vím, že mě má ráda, tak mě nechala jít si svojí cestou a nemá prostě strach. Nebo jako já vím, že má strach, ale nedává to tolik najevo, protože ví, že se o sebe prostě dokážu postarat.“ (D3). Respondent D4 přešel po smrti svého prarodiče do pěstounské péče jiné osoby. Popsal: „Po smrti babičky se mě ujala moje nová rodina, kterou mi nějak babička zařídila, ještě než umřela.“ (D4).

Shrnutí kategorie Situace po pěstounské péči

V našem vzorku se vyskytlo několik variant. V některých případech se situace po skončení pěstounské péče nezměnila, v dalším případě pěstounská péče ještě nebyla ukončena z důvodu dalšího studia respondenta. V našem vzorku jsem zaznamenala případ, kdy respondent po smrti prarodiče přešel do pěstounské péče jiné osoby, v tomto případě pěstounská péče také stále trvá, vzhledem ke studiu respondenta. Dva z našich respondentů se osamostatnili, nadále jsou ale v blízkém kontaktu s prarodiči.

Kategorie Hodnocení procesu

Poslední kategorie se zabývá hodnocením celého procesu komplexně. Všichni naši respondenti hodnotili proces, kterým si prošli, někteří ještě prochází, velmi kladně. Tři z nich opět zmínili dobrou přípravu do budoucna, zbylí hovořili pouze v obecné rovině. O budoucnosti hovořili respondenti D3, D4 a D5. D3 vše shrnul takto: *„Hodnotím to tak, že určitě mi to dalo hodně do života, nahradilo mi to všechno, co jsem v dětství ztratil a vlastně babičku mám jenom jednu a bylo to hezký u babičky no.“* (D3). Dále respondent D4 řekl: *„Díky ní vím, jak život má vypadat a jak se o sebe postarat...“* (D4). Nakonec D5 zmínil rozdílnost výchovy prarodičem: *„Hodnotím to tak, že jsem měla dost životních příležitostí, které by mi zrovna moje vlastní matka nikdy nemohla pomoci uskutečnit. Taký jsem dost samostatná a připravená dobře do života a jsem za to vděčná. Ale přeci jenom je rozdíl, když tě vychovává starší člověk než mladší člověk v moderní době.“* (D5). Respondent D1 zmínil výhodu, že nemusel být u cizího člověka. Řekl: *„Jako určitě je to pozitivní, u té babičky, byl jsem jako u někoho koho znám, že jsem nemusel být přímo u někoho cizího, jako v každý rodině je něco pro, něco proti, ale většinou jsme byli za jedno a na všem jsme se shodli.“* (D1). Poslední respondent ve své odpovědi narazil na otázku financí, když řekl: *„Docela dost dobrý, babička se snažila, abych měl všechno, je jasný, že úplně všechno jsem neměl, protože to babička nemohla utáhnout, protože jsme u ní byli ještě s bráchou, ale jako dobrý.“* (D2).

Shrnutí kategorie Hodnocení procesu

Proces pěstounské péče prarodiče zhodnotili všichni respondenti kladně. Tři z nich zmínili dobrou připravenost do budoucího života. Narazili i na otázku rozdílné výchovy, finanční situace prarodiče a výhodu péče osoby, která pro dítě nebyla cizí.

5.5 Výsledky zkoumání v porovnání s teorií

Výzkum se zabýval specifiky pěstounské péče vykonávané prarodiči, a to ze dvou úhlů pohledu. Cílem bylo zmapovat, jak vnímali, případně vnímají určité situace související s pěstounskou péčí prarodiče pěstouni i mladí dospělí, kteří touto formou náhradní výchovy prošli. Pro obě tyto skupiny respondentů byly vytvořeny stejné, v některých případech obdobné kategorie, ve kterých jsem

hledala kódy, které vypovídaly právě o pohledu respondentů na danou problematiku.

V teoretické části této práce byla popsána specifika výkonu pěstounské péče prarodičem. Jednalo se o tato témata:

- Finanční nouze
- Izolace
- Strach o zdraví
- Mezigenerační rozdíl
- Citlivé téma biologických rodičů přijatých dětí

Finanční nouze

V teoretické části je uvedeno, že ať se již prarodiče dostanou do role rodičů neočekávaně

a náhle, nebo to vyplyne z dlouhodobé situace, kdy prarodiče rodičům pomáhali v různých směrech, vždy mají prarodiče pěstouni společné to, že nejsou nijak seznámeni se svými právy a možnostmi týkajícími se jejich nové role. Nová rodina se tak může dostat do finanční tísně, jelikož důchod prarodiče nebývá dostačující na pokrytí všech potřeb dětí.

V našem vzorku respondentů ze skupiny prarodičů pěstounů neuvedl nikdo z nich, že by se potýkal s náročnou finanční situací. Ve skupině respondentů mladých dospělých naznačil omezenější rozpočet jeden respondent, o finanční nouzi se však také nejednalo.

Izolace

Izolace rodiny může pramenit právě z nepříznivé finanční situace, avšak nemusí tomu tak být. Důvodem může být i náhlá rodičovská role, kdy jsou prarodiče nuceni zastávat rodičovské povinnosti, které je mohou psychicky i fyzicky vyčerpávat, pokud prarodič nemá nikoho s podobnými problémy. Dítě se může cítit z důvodu vyrůstání v nestandardní rodině méněhodnotné.

Ve skupině prarodičů pěstounů neuvedl žádný z respondentů, že by se jakkoliv potýkal s izolací. Zmíněna byla pouze vyšší míra povinností plynoucí z péče o dítě a tedy úbytek volného času. Ve skupině respondentů mladých dospělých

bylo v jednom případě zmíněno, že se respondent cítil být odlišný od ostatních, ale pouze z důvodu nestandardní rodiny, nikoliv vlivem životní úrovně. Jeden respondent také popsal úzkostlivější výchovu prarodiče. To, že by kvůli tomu byl v kolektivu jakkoliv vyčleňován, ale nezmínil.

Strach o zdraví

Strach o zdraví mají nejen samotní prarodiče, ale i děti, které jsou na jejich péči závislé. V našem vzorku respondentů prarodičů uvedl jeden z nich, že vzhledem k věku cítí někdy větší únavu a jeden, že se obává budoucnosti kvůli postupujícímu věku. Ostatní respondenti žádné obavy související se zdravím či věkem nezmínili. Ve skupině respondentů mladých dospělých si jeden z nich již prošel ztrátou prarodiče, kdy prarodič svému vnoučeti zajistil před úmrtím náhradní pěstounskou rodinu. Nikdo z této skupiny o tomto tématu nemluvil.

Mezigenerační rozdíl

Ve vztahu prarodič – vnouče může mnoho problémů a neshod pramenit právě z velkého věkového rozdílu mezi nimi. V mladším věku vnoučat je problémem spíše to, že prarodič vnoučatům nestačí a nedokáže se jim dostatečně věnovat.

V našem vzorku respondentů ve skupině prarodičů pěstounů zmínil drobné neshody pouze jeden respondent. Spory se týkaly především častého používání moderní techniky vnoučetem. Ve skupině respondentů mladých dospělých byly spory zmíněny častěji. Tři z respondentů mluvili o sporech v souvislosti s větší věkovou propastí, ostatní dva respondenti spory zmínili také, ne však ve spojitosti s věkem.

Citlivé téma biologických rodičů

Téma biologických rodičů svěřených dětí je v případě prarodičovské pěstounské péče specifická zejména pro společnou minulost. Kontakt dětí s jejich rodiči se prarodiče dotýká úplně stejně jako dítěte.

Mezi respondenty ve skupině prarodičů, se ve vzorku pěti jedinců našel pouze jeden z nich, který má problém s rodiči svého vnoučete a nesouhlasí s kontaktem. Nicméně vnoučeti v kontaktu s rodiči nebránil. Ostatní prarodiče nevidí v kontaktu vnoučat s rodiči problém a nebrání tomu.

Ve skupině respondentů mladých dospělých udržují kontakt s alespoň jedním svým rodičem dva respondenti. Jednomu z respondentů již oba rodiče zemřeli, před tím v kontaktu byli. Dva z respondentů o kontakt s rodiči nejeví zájem.

5.6 Shrnutí

Shrnutím výzkumu se dostávám k odpovědi na výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka zněla: „*Jaká jsou specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči?*“. Dále jsem stanovila dvě dílčí výzkumné otázky, které odlišují vnímání dané situace dětmi a prarodiči. Dílčí výzkumné otázky zní: „*Jak vnímají svou situaci prarodiče pěstouni?*“ a „*Jak vnímaly svou situaci děti v pěstounské péči prarodiče?*“

Jak vnímají svou situaci prarodiče pěstouni?

Z analýzy našeho výzkumného vzorku vyšlo, že většina prarodičů přijala vnouče do své péče z důvodu lásky k němu. Při péči o vnouče pro ně byly největší změnou nové povinnosti, které jim nastaly, a na které již nebyli zvyklí. Respondenti ze skupiny prarodičů uváděli, že pěstounská péče jim změnila život. Nejčastěji zmiňovali změnu režimu, úbytek volného času a nové povinnosti. V rámci zvládnutí péče uvedli respondenti, že péči zvládali většinou bez problémů, někteří zmínili občasné vyčerpání a únavu, výjimečně spory s vnoučetem. Téměř všichni prarodiče v našem výzkumu mají narušené vztahy s rodiči svěřeného vnoučete. Po skončení pěstounské péče se vztahy mezi vnoučetem a prarodičem nemění nijak výrazně. Vždy, když se dalo po skončení pěstounské péče hovořit o nějaké změně, se jednalo o změnu, která vyplynula vlivem dospívání vnoučete, a proces pěstounské péče tuto změnu nijak neovlivnil. Celkově vnímají všichni dotazovaní prarodiče proces pěstounské péče jako pozitivní nebo „zatím“ pozitivní zkušenost.

Jak vnímaly svou situaci děti v pěstounské péči prarodiče?

Vnímání nové situace z pohledu dětí je velmi individuální a také se odvíjí od minulosti. Žádný z respondentů ze skupiny mladých dospělých však neuvedl, že by se k dané situaci stavěl odmítavě nebo by s umístěním do péče prarodiče nesouhlasil. Opakovaně bylo uvedeno, že velmi těžké bylo vyrovnat se ztrátou rodiče. Dále označili jako náročné pocit nejistoty a soucit s prarodičem. Všichni respondenti se shodli na tom, že proces pěstounské péče měl na jejich život

kladný vliv, a to především do budoucnosti. Zmíněna byla i rozdílnost výchovy prarodičem. Kontakt s rodiči udržují pouze dva z pěti dotazovaných respondentů. Po skončení pěstounské péče došlo k osamostatnění se některých respondentů, opět nešlo o vynucenou změnu, ale plynulou a dobrovolnou. Dále se pak v našem vzorku objevili stále studující respondenti, kteří jsou stále v péči prarodiče. Všichni respondenti se shodli na tom, že proces pěstounské péče měl na jejich životy pozitivní dopad.

Jaká jsou specifika prarodičovské pěstounské péče?

V našem výzkumu se potvrdilo specifikum zejména v oblasti náročnosti péče vzhledem k vyššímu věku a obavy ze zvládnutí péče ze strany prarodičů. Dále se v oblasti vztahů prarodičů s biologickými rodiči svěřeného vnoučete ukázalo, že ve většině případů jsou vztahy narušené. Ze strany dětí, které si prošly péčí prarodiče, byly opakovaně zmíněny spory plynoucí z většího věkového rozdílu. V našem výzkumu jsem tedy zaznamenala specifika zejména v oblasti zvládnutí péče, narušenosti vztahů s rodiči vnoučete a z pohledu dětí také v oblasti mezigeneračních rozporů.

ZÁVĚR

Ve své práci, která je rozdělena na teoretickou a praktickou část jsem se zaměřila na specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči. V teoretické části jsem rozebrala možnosti náhradní rodinné péče, dále jsem pak stručně nahlédla do historie pěstounské péče. V dalších kapitolách jsem se zabývala už samotnou pěstounskou péčí, tedy zejména sociálním zabezpečením a nakonec příbuzenskou pěstounskou péčí vykonávanou prarodiči, což je nejčastější formou pěstounské péče u nás a je velmi specifickou formou pěstounské péče.

V praktické části jsem se snažila odpovědět na výzkumnou otázku „Jaká jsou specifika prarodičovské pěstounské péče?“ a na dílčí výzkumné otázky. Praktickou část jsem pojala ve dvou směrech, kdy jsem vedla celkem deset polostrukturovaných rozhovorů – pět s prarodiči pěstouny a pět s dětmi, nyní již mladými dospělými, kteří si tímto typem péče prošli. Zajímalo mě pohled na danou problematiku z obou stran. Výzkum je limitován nenasycením vzorku respondentů, poznatky tedy nelze zobecnit.

Z našeho výzkumu vyšlo, že každá strana vnímá danou situaci jinak. V každé skupině respondentů jsem se s teoretickou částí ztotožnila v jiných bodech. Skupina prarodičů pěstounů popsala nejčastěji specifika v souvislosti s náročností péče o dítě ve vyšším věku, napojením se na náročnější režim, opakovaně pak také popsali specifické a spíše negativní vztahy s rodiči vnoučat. Skupina mladých dospělých zmiňovala hlavně neshody v souvislosti s velkým věkovým rozdílem. Podařilo se tedy zmapovat zkušenosti obou stran pěstounské péče, ze kterých jsem reflektovala specifika v těchto vztazích, která se v jistých bodech shodují s teoretickou částí. Cíl výzkumu byl tedy splněn.

ZDROJE

1. MACELA, PhDr. Miloslav. *KRÁTKODOBÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE: historie, praxe, perspektivy* [online]. In: . Praha: Sdružení pěstounských rodin, 2019 [cit. 2021-7-20]. ISBN ISBN 978-80-270-5530-2. Dostupné z: http://www.pestouni.cz/wp-content/uploads/2019/04/Prechodna_pestounska_pece_brozura_A5_web.pdf
2. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
3. *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*
4. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*
5. BÍSKOVÁ, Tereza. *Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči* [online]. České Budějovice, 2017 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <file:///C:/Users/%C3%81ja/Downloads/Bakal%C3%A1%C5%99sk%C3%A1+pr%C3%A1ce+-+B%C3%ADskov%C3%A1+Tereza+-+Problematika+p%C4%9Bstounsk%C3%A9+p%C3%A9%C4%8De+vykon%C3%A1van%C3%A9+p%C5%99%C3%ADbuzn%C3%BDmi+osobami.pdf> .Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta.
6. Nadační fond J&T. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte* [online]. In: . [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>
7. *Elektronický časopis Českomoravské psychologické společnosti* [online]. 10. 2016 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: https://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf
8. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. 2014. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál. 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2
9. https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/44317/malenovsk%C3%A1_2019_dp.pdf?sequence=1 str. 22
10. ŠTĚRBOVÁ, Dana. Aktuální otázky péče o děti separovaných od rodičů: Příbuzenská pěstounská péče – možnosti a rizika [online]. Brno: Triada, poradenské centrum, 2018 [cit. 2020-11-03]. Dostupné z: http://www.triada-centrum.cz/images/sborn%C3%ADk_2018.pdf

11. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha [cit. 2021-7-20].
Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>
12. MIKULAJOVÁ, Kateřina. Portál Články Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči. *Právní prostor* [online]. 20. 4. 2015 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/nekolik-uvah-k-pribuzenske-pestounske-peci>
13. BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj péče o opuštěné děti*. Náhradní rodinná péče, 2000 [cit. 2021-7-23]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gn8m9/pestounska_pece.doc
14. BUBLEOVÁ, Věduna a Zdeněk MATĚJČEK. Resilientní funkce školy u dětí z pěstounské péče. *Náhradní rodinná péče* [online]. 2002 [cit. 2021-7-30]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/gn8m9/pestounska_pece.doc
15. *Úřad práce ČR* [online]. 2021 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/davky-pestounske-pece>
16. JIRÁSKOVÁ V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. Vyd. Praha: Eurolex Bohemia, ISBN 80-86861-80-5
17. UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*, 1 vyd. Praha, Rozum a Cit, 2010, nemá ISBN
18. GABRIEL, Z. a NOVÁK, T. 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada
19. *Postoj prarodičů k jejich potřebám v kontextu výkonu pěstounské péče*, Terezie Gargulová, 2016
20. , Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče* [online]. Praha, 2015 [cit. 2021-7-20]. ISBN 978-80-7421-103-4. Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Manual_NRP.pdf?fbclid=IwAR0o_1Rh56PmkLKXcQIK2TMDAN5apCCRV6o8erPss19n1TELDoKjy9VA_Vpg
21. BABICOVÁ, Bc. Simona. *Prarodič nebo rodič? Příbuzenská pěstounská péče* [online]. Zlín, 2017 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/39723/babicov%C3%A1_2017_dp.pdf?sequence=1&fbclid=IwAR24woi4xulQLycnrV3qEoMuHpvtV

- [vVSEEkFtjcAeW80q7QsHM_9a8PAtk](#) . Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, fakulta humanitních studií.
22. GARGULOVÁ, Terezie. *Postoj prarodičů k jejich potřebám v kontextu výkonu pěstounské péče* [online]. Brno, 2016 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/jmt16/Gargulova_Terezie-Diplomova_prace.pdf?fbclid=IwAR3BuRb79CW8FzLWxkxFbx4pis0tH6YGTGDGJ1F1MeocLfXIULeLnSQI36bw. Diplomová práce. Masarykova univerzita, fakulta sociálních studií.
  23. SocioFactor, s. r. o. *Pěstounská péče příbuzných - analýza potřeb: závěrečná zpráva* [online]. In: . 10.2.2021 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/PribuzniPestouniShrnuti_final.pdf?fbclid=IwAR3uUa97nZInXG5sGMXAzY1AFmq8YvT92mwhp_a5RFhIix_jiYVvcjIofc8
  24. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
  25. HELLEBRANDT, Vladimír a Martin SEBERA. *Metodologie kvalitativního výzkumu* [online]. 2014 [cit. 2021-7-27]. ISBN 978-80-210-6857-5.
  26. BABICOVÁ, Simona. "Prarodič nebo rodič? Příbuzenská pěstounská péče." [online]. Zlín, 2017 [cit. 2021-8-04]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/154ruc/>. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce doc. Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.